

СВЕТЛИТЕ ПРИМЕРИ
ОТ ВРЕМЕТО НА
БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ

СВЕЩЕНИКЪТ
СЪС ЗЕЛЕНА ДРЕХА

ЕМИР КУСТУРИЦА:
БОГ Е ВИДЯЛ,
ЧЕ ГО ТЪРСИХ...

ЯВЛЕНИЕТО
НЕЦЪРКОВНО ХРИСТИЯНСТВО

ЗА ПРЕПОДАВАНЕТО
КАК ДА БЪДЕШ СВОБОДЕН

СВЕТЪ

WWW.SVET.BG

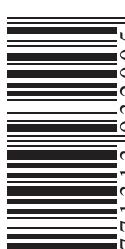
ЗА СВОБОДАТА
ДА СЕ ВЪЗРОДИШ

4,00 лв.

02

ISSN 1313 - 9320

9771313932005

БР. 2/2014

Амелие
книжарница

амелие книжарница къща за птици

София, ул. „Проф . Асен Златаров“ 22

6 р. 2/2014

ЕМИР КУСТУРИЦА:
БОГ Е ВИДЯЛ, ЧЕ ГО
ТЪРСИХ, И МЕ НАМЕРИ

6

Маргарита Друмева
СВЕТЛИТЕ ПРИМЕРИ
ОТ ВРЕМЕТО
НА БЪЛГАРСКАТА
ЕКЗАРХИЯ

14

Маргарита Друмева
СВЕЩЕНИКЪТ
СЪС ЗЕЛЕНА ДРЕХА

28

Пламен Иванов
СВАЛЯНЕ НА ОРЕОЛИТЕ

38

Жасмина Донкова
ЯВЛЕНИЕТО
„UNCHURCHED
CHRISTIANITY”
В ХРИСТИЯНСКИТЕ
ОБЩНОСТИ В БЪЛГАРИЯ

60
Дон Антонио Де Мария
ВЪЗЛЮБЕНИ, ЩЕ ТИ ПИША
ЗА ЛЮБОВТА

64
ДО ХАРВАРД И ОБРАТНО,
ИЛИ ЗА ПРЕПОДАВАНЕТО
КАК ДА БЪДЕШ
СВОБОДЕН
Интервю
със Стефка Кънчева

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия
Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоядинов
Пламен Сибов

Дизайн и предпечат
Гергана Икономова

Разпространение
Ивайло Негков
omophor.dealer@gmail.com

Адрес на редакцията
София 1330
ул. Младежка искра 3
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

Печат
Класик дизайн

В списанието
са използвани снимки на:
Пламен Сибов
Маргарита Друмевба

Корица: Пламен Сибов

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

За свободата да се възродиш

Напоследък е популярно да се представят събитията от Българското Възраждане в един покайно-нравоучителен ключ, често използван от изкушени в богословието публицисти. Възраждането и свързаната с него борба за признаване на българската нация и нейното право на духовно самоопределение се схващат като отстъпление от духовните пътища за спасение на българите и причина за историческите неблагополучия на българската държавност; за политическите и икономически сътресения на обществото ни. Отмогава, та чак до днес, когато църковната действителност се вижда единствено като следствие и причина за духовния упадък на съвременния българ-

ски човек. Накрамко – ако го нямаше това „хайгушко“ Възраждане, ако не бяхме се отделили самоволно от Цариградската патриаршия, ако не бяха Възрожденските ни дейци бягали от манастирите, бунили народа и зовали към бунтовничество и непокорство, а всички вкупом се бяха молили, щяхме днес да имаме благоденствища и духовно просперираща България на светото Православие. Това е тезата.

Този спиритуалистичен възглед върху историческите събития може и да блазни със своята прости конструкция и завършеност, но едва ли носи така нужния исторически разсъдък, който да ни изправи на крака в прям и преносен смисъл. А това ни трябва, за да съумеем правилно да отчетем вертикалите и хоризонталите и по тях да подредим сложното многообразие на живота; не по вътрешните си чертежи. Дълбоко и лично, в преживяването на цялата сложност на събитията, е възможността за оценка и избор на действието. Там е и въпростът за мярката.

Престъпници ли са българските възрожденци, както пишат някои днешни „възрожденци“? Престъпили ли са те християнските принципи и морал в желанието си да бъдат българи и християни. Което значи да не бъдат турци и мохамедани – да опро-

стим уравнението. Защото в крайна сметка за човека от миллета въпросът се е свеждал до това равенство. Христовата правда ли са проповядвали или своята собствена, като са тръгвали на живот и смърт да се борят срещу турската власт? Да просвещаваш тихо и да бъдеш християнски човек, за който националното няма значение – това са пропуснали да осъзнай като цел възрожденците в очите на своите днешни критици. Но въщност са били много по-близо до тази цел, отколкото успяваме да бъдем ние днес.

„Не ще бъде така в наша България, както е в Турско сега... Всичките народи ще живеят в няя под едни чисти и святи закони, както е дадено от Бога да живее човекът. И за турчинът, и за евреинът и пр., за всички еднакво ще е, само ако припознаят законите равно с българинът. Така ще е в наше Българско...“ (Левски 1973: 86, Образец на заплашително писмо до чорбаджиите за набиране на средства, 1870 г.).

Били са по-близо, защото не само са я осъзнали, но са тръгнали да полагат живота си за тази правда. Геноцидът върху българите, насилиственото им лишаване от достойнство и свобода, и особено свободата на съвестта, е тема, по която литературните спе-

кулации не издържат. За политическото заиграване и компромиса пише рязко свети Николай Сръбски в поредицата есема „Над Изтока и Запада“: „Изпочуиха кръстовете в домовете си, па увиха около главите си чалми и започнаха да правят омовения (ритуално очистване преди молитва – б. м.) и по джамии да се кланят. Тъй те удължиха с малко своя земен живот, а честта си завинаги загубиха. Не се засрамиха от Лазаровата кръв в Косово, но тръгнаха по пътя на българските, гръцките и елинските потурнаци. Турцитите бяха представителите на Изтока на Балканите, докато ги владееха, а потурнacите представляват Изтока след отмелянето на турцитите. Православните Балкани не могат да се отъждествяват с този алчен и насилиствен Изток, с мохамеданството, което е логично-християнска ерес. Балканите трябва да стоят над такъв Изток.“

В този брой ще прочетете за делата на Възрожденските будители, подробно за борбата на българите за църковна независимост. Текстове за съвременното разбиране на свободата; за противопоставянето на ислам и християнство около днешните Балкани – в интервюто с Емир

Кустурица. И за едно стряскащо явление, наречено „нецърковно християнство“, което макар външно и по малко подсеща за философията на Възможното българско нецърковно и ненационално възраждане, проповядвана от критиците на истинското.

Празникът на освобождението на България от турско робство: поредната разломна линия за българите. И по това освобождение се оказваме неединодушни. Заедно с духовно прозорливите историци, имаме и „обективи“, които се опитват да представят робството като историческа мистификация. Разбира се – и националисти, които отдавна зоват с презгракнали гласове „на оръжие“, основно из софийските квартали... И накрая – философи, които да кажат, че няма никакво значение кой сме и как се наричаме, за да бъдем. В крайна сметка, има ли освобождение за българите и на каква цена? Това е въпросът, пред който рано или късно се изправяме в усилието да разберем себе си. Тук ще се съглася с критиците – не е възможно е да освободиш някого, който е роб по вътрешно убеждение.

Истината? Истината е Христос И Всичко, което ни Боги към Него.

ЕМИР КУСТУРИЦА: Бог е видял, че Го търсих, и ме намери

Светът е в ръцете
на техно-езичниците

Интервю с големия сръбски режисьор Емир Кустурица. За модерните хора и западната култура, новото езичество, Военния бизнес и човека от Източна Европа. Разговорът е проведен в Мокра Гора от Константин Качалин

Защо в творчеството Ви винаги се опитвате да кажете на хората истината, гору ако не е никак приятно?

Първо, аз направих филмите си така, че да не се срамувам от тях пред родители, приятели и учители. Никога не съм мислил, че ще получа за тях „Оскар“, гве „Златни палми“ в Кан, „Златен лъв“, „Сребърна мечка“... Ето, сега току-що направих един добър филм за хората. Сигурен съм, че ако в началото на кариерата си в киното си поставих за цел да заснема филми, които ще получават само награди, нищо нямаше да постигна.

Имах моралните принципи, с които се нагърбих и покелах да кажа на хората истината.

Затова ме познават и гледат в целия свят. Човешкият живот и цивилизация не могат да се развиваат без силни идеи. Апартамент, кола, пари, добър живот – да, това е нещо добро. Тези придобивки стават фалшиви и кухи, ако се превърнат в мишена и смисъл на целия живот. Всеки от нас трябва да има цел в живота.

Нужна ни е тогава цел, която га ни води през живота, га ни води духовно. Нужно е да определим задачата, да изберем своя път. Само тогава можем да получим това, което искаме.

Идеята сама ще ни приведе към резултатите. Богатият човек може да стане добър. Но ако той построи я живота си така, че само затова да мисли – как да забогатее – тогава животът му е безсмислен. Всичко, което има духовна идея, довежда до момента, в който намираш истинската си позитивна цел. Ако всичко се преобръща с главата надолу, трудно ще бъде да постигнеш нещо добро. Необходимо е да определим своята задача, да изберем нашия начин. Само тогава можем да получим това, което искаме. Една идея ще ни доведе

до резултатите, само ако е свързана със смисъла. Смисълът пък е свързан с Духа.

M одерните технологии, интегрират все повече завързват човека до себе си. Всеки от нас е под контрола на „големия брат”, макар и често да не го осъзнаваме?

Днес светът е пълен с техно-ецичици. Езичеството не е в полза на личността, разбира се, в езичеството няма личности. Хората са под постиянен контрол на процесите, които идват отвън и им влияят. Контролиран е мозъкът им, всички части на тялото. Всичко това се случи на всеки от нас, докато ние сляпо се поставихме в ръцете на новите технологии. Не можем да кажем, че днешният човек живее по-добре от човека от епохата на Ренесанса. Не можем да кажем, че в индустрисалната революционна ера човекът е по-добре или по-зле от човека в сегашното високотехнологично общество.

Но съвременните хора са останали без духовен водач...

В тях са останали недобрите намерения, с които да доминират над другите и да търсят начини да ги поробят. Да поробват своите събрата. Какво дава Бог на човека? – Нали Той му дава уникалност, която много бързо губи смисъла си и потъва в масата на себеподобните. Човекът не е разделен на две части, а на няколко.

Хай-тек човекът сега е по склонен към биологичен, отколкото към духовен живот.

Него го интересуват само материалните ценности, той е езичникът, обзет от технологиите. И този езичник сега противостои на божествения човек, за който говори Достоевски. Много интересно изследване са провели американците. Те избрали най-големия писател за всички времена и народи. Първо място заем Лев Толстой. Достоевски изобщо не присъства в списъците им. На тях им пречи дълбокият възглед на Фьодор Михайлович за човешката душа. Аз не искам да кажа лошо за Толстой, но при Достоевски откриваме душата на човека и неговите неизчерпаеми възможности. Той разговаря с нас и

сега на съвременен, прост и толкова нужен за всеки от нас език. Той призовава към духовност.

Съвременният хай-тек езичник се чувства по-добре, когато е само потребител и не задава въпроси. Той губи индивидуалността си и става част от управляваната тълпа. В него няма душа. Сега много хора се превърнати в хай-тек езичници. Подразаждането на западната, на глобалната пластмасова култура не е най-доброто нещо. Надявам се и на Запад да се случат промени, защото не може да се живее без духовност.

Светът сега е устроен така, че постоянно е заинтересуван от войни. Независимо от това, че в съвременната литература и в културата като цяло войните се осъждат и срещу тях се обявяват много хора, съвременните войни се превърнаха в постоянен зловещ и разрастващ се бизнес, не смятате ли?

Това е огромно предприятие, което се занимава с това как да печели на гърба на човешката болка. Страна дума за това в „ъндърграунд“. Макар че там показвах, разбира се, своята гледна точка.

Най-огромното световно лицемерие е, че тези, които организират войните, едновременно финансирам и антивойнните движения.

Съдбата на човечеството е заплещена в жестокия възел, който не може да се развърже: от война към печалба, от придобивка към нова война. Така се създават капитали и огромни състояния. Съвременните войни се водят под лозунга „Демокрация и хуманност“.

Във Виетнам са загинали 4,5 милиона души, в Ирак вече са убити повече от един милион, в Афганистан ежедневно умират хора и ние никога не научаваме истинската цифра на жертвите. Това говори за факта, че капитализмът преди всичко е военно предприятие. Разбира се, че съм против войната, но виждам, че тя е парадоксално свързана с човешката история и нейното трагично развитие.

Героят на нашето интервю трябва да бъде наречен по някакъв начин. Има френски, американски, руски режисьори. Но при Вас случаят е особен – роден в Сараево, кое то сега се намира в Босна. Живеете в Сърбия, а преди това във Франция. Как се определяте вие?

Определям се като сръбски режисьор, артист, автор на книги. Освен това строя и къщи, така че съм и архитект. В последните години разширих кръга на своите интереси и занимания. Бих казал това просто: живея

и творя. Дори в по-голяма степен творя, отколкото живея. Моите предци са сърби. Много от тях са имали турски имена, защото в течение на времето, в което Турция е окупирала Босна, огромно число от местните хора са приели исляма.

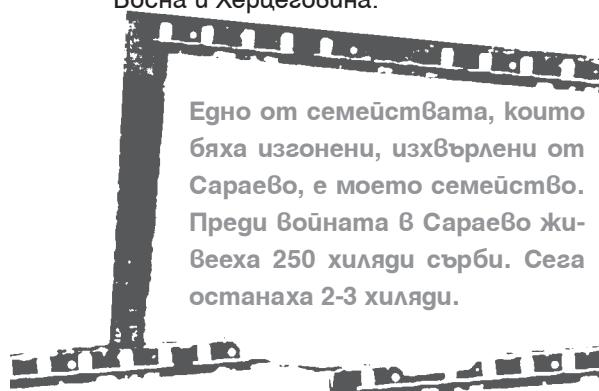
Моите предци са имали турски имена, но са живеели в Херцеговина и не са били мюсюлмани. Това е тази част от Босна, която не е била изцяло под турски контрол.

И така, в хода на своя живот аз се върнах много лесно към това, към което са принадлежали моите предци – към сръбската културна трагедия. За мен въпросът за принадлежността е много значим.

Към каква култура принадлежка? – Смятам, че към световната. Но в своите корени съм надълбоко в сръбската културна трагедия и смятам, че я пренасям и в световната култура.

Cега снимате нов филм с Моника Белучи. Той също разказва за Войната в Босна. Излезе доста информация, че имате трудности и не Ви позволяват да заснемете сцените, в които е нужна помощта на босненската армия.

Представителят на мюсюлманската част в босненското президентство Бакир Изембегович се обяви против заснемането на филма. Той не е просто мюсюлманин, а ислямски екстремист, син на Али Изембегович, който е отговорен за масовите етнически чистки на сърби на територията на Босна и Херцеговина.

Едно от семействата, които бяха изгонени, изхвърлени от Сараево, е моето семейство. Преди Войната в Сараево живееха 250 хиляди сърби. Сега останаха 2-3 хиляди.

За жестокостите на сърбите говорят в целия свят. Жестокостта е била от всички страни. Има нещо много важно – тъкмо за сърбите този ужас завърши с пълно изгнание.

Kак ще продължат снимките сега, няма ли да Ви попречат? Не. Всичко, което ми е нужно, е малко от старото оборудване на

югославската армия. Проблемната позиция е само от страна на Бакир Изембегович, а босненското президентство е ротационно. Хърватите и сърбите ми позволиха да снимам, така че проблемът е решен.

Hа няколко места Изембегович Ви нарича предател на своя народ?

Да, иска ми се да попитам какво наричаме предателство във временния свят? В Ню Йорк всеки ден стомици преминават от католицизъм в будизъм, от юдаизма преминават в християнство и обратно. Това е просто нормално. Не могат да ми простят факта, че преди бях атеист, а след това приех Православието. Но това показва на какъв житейски еман се намират сами. Може ли някой да съди и да навлиза в тази сфера на човека, която е неговото лично духовно пространство?!

Hо сигурно Изембегович се опасява, че ако снимате филм за Войната в Босна, Вие непременно ще се докоснете до политиката и ще представите своя поглед за събитията?

Знаете ли, моят филм разказва само за хората. Само за тях снимам филми и всички знаят това. Така е било, така и ще си остане. Спомнете си моя филм „Животът е чудо“. Той е за любовта на сръбски юноша към мюсюлманско момиче. Нарекоха го про-

паганда. Имаше една демонстрация в Сараево, на която исламът беше наречен най-добрата религия, която в крайна сметка ще победи света. В Босна живеят мюсюлмани, католици, православни, това е в средата на Европа.

Иска ми се да вметна нещо, което е свързано със сегашната ситуация в Украйна и отчасти в Източна Европа. Във „Война и мир“ някои герои, знаещи прекрасно френски, седят и разсъждават – ето, скоро ще го ще Наполеон, той ще измени лицето на Русия, ще направи живота по-цивилизован.

Точно така и в литературата, и в живота има много хора, които смятат, че именно западноевропейците могат да променят техния живот към по-добро. Мисля, че това е огромна грешка. Това, което ни блазни, е една добре представена идеология. Холивуд добре ни показва как функционира тя.

Западното общество не признава един прост факт: че вие можете да се отличавате и да бъдете различни, да имате отлични привички, и – най-важното – друг поглед към историята. Да изтребяте нашата индивидуал-

ност като хора би имало смъртоносни последици.

От друга страна, западният корпоративен свят е напълно готов да го ще в Сибир, за да участва в усвояването на природните богатства. Но гори ако западните компании се появят в Сибир, те няма да направят сибирския живот различен.

Понякога е по-добре да бъдеш пастир и да пасеш овце, вместо да имаш порше и да живееш за сметка на оплячкосани и продадени на друг ресурси на своята страна.

Разбира се, грубо сравнение. Но искам да кажа, че винаги ще има желаещи да бъркнат по-надълбоко, да имат свой процент, по-добри условия на живот.

Известно време живеехте във Франция, близо до Париж, а сега се преместихте в Сърбия. В същото време често пътувате в други европейски страни. Как според Вас изглежда животът в Европа сега?

Да, заживях в село край гората. Намирам, че и в Европа не е просто. Също има много трудности. Когато кри-

тикувам западната Външна политика, критикувам именно политиката. Стандартите на живота на западните хора, равнището на защищеноността на хората, справедливостта – там е много по-висока, отколкото на Изток. Законовата система на Запад, разбира се, защитава хората добре.

А на нас ни е нужно всичко да си строим сами. И ще бъда най-частливият човек, ако видя това да се случва.

Разбира се, че Европа е лълка за културата, фантастично място, където може прекрасно да се живее, където може да се поседи на чашка кафе... Да, например в Париж. И там има реални трудности, все пак – в момента там има 150 000 бездомни. Въпреки това аз обичам Запада. От времето на Възраждането западният свят е създал много, той има огромни културни и технологични завоевания. Но техният модел за света и политическият модел са остарели. Последните световни събития ме карат да мисля, че западният свят търси пътища към нови колонии.

И какво още правите, освен филм за война и любов с Моника Белучи? Стана дума, че пишете книга за Достоевски?

Пиша роман за Достоевски, да. И тъкмо излезе още една моя книга, в

която влизат осем различни новели. Работя усилено над филма „Любов и война“, знаете, с Моника Белучи. В него са вплетени три притчи: в последната от тях сам играя ролята на монаха, видждаме, пуснал съм и брада затова... Филмът ще бъде представен в Кан през май 2014 г.

Съгласен ли сте с гледната точка, според която човекът е длъжен винаги, през целия си живот да търси истината, да се съмнява, да се отказва от предишните си заблуди, за да намери нови... И ако е така, с какво днешният Кустурица се отличава от човека, който е бил преди 30 години?

Не, не се отличава много. Той е Все същият страстен чудак.

И скаме да кажете, че всички заблуди и грешки на младостта са османали с Вас?

Не, разбира се, не. Старая се да пазя Вярата си в Бога и високите морални принципи. Бог е видял, че съм Го търсил, Той ме намери и ми помогна да Го видя. На Него дължа факта, че откакто се помня, правя само нещата, които истински обичам. Вие знаете ли, колко малко хора се занимават в живота си с изключително любими има неща?! Аз съм от тези редки щастливици и съм безкрайно благодарен за това.

Превод Дария Захариева

СВЕТЛИТЕ ПРИМЕРИ ОТ ВРЕМЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ

Маргарита Друмева

Близките събития в българската столица през по-следната година, протестите и масовите движения, липсата на диалог с управляващите, гордостта от буксуването на едно място и излитащите еднопосочни самолети с много българи от страната ни към целия свят извикват лично у мен необходимостта от светли примери, в които лидерите имат безспорен авторитет сред българите, а народът излиза по улиците в тяхна защита. Такъв пример намирам в епохата на Българското Възраждане в Цариград, в църковното движение за независима църква през 70-те години на XIX в., което предшества националното ни освобождение. Имам нужда да си припомня каква битка е била да я има България, на фона на продължаващото разпиляване на народа ни в Европа и по всички континенти, как лидерите извършват народните дела безкомпромисно, въпреки заточенията и гоненията, без лични сметки и подмолни търгашки съглашения. Защото ако това е било, значи е възможно отново да намерим невинните семена, скрити някъде дълбоко в нас като нация, без които не бихме могли да се гледаме в очите с достойнство и чест – думи позабравени в българското политическо и морално пространство в нашето съвремие.

Дълбокият смисъл на борбата за самостоятелна Българска църква означава борба за признаване на българската народност, като специфична проява на българската национална революция. Започната стихийно срещу изdevателствата, симонията, корупцията и грабежите на гръцките фанариоти във всички области с българско население в рамките на Османската империя, борбата на българския народ прераства в организирано национално движение с ясна програма, чийто безспорен лидер е цариградската българска църковна община.

През втората четвърт на XIX век в турската столица живеят близо 30 000 българи, предимно занаятчии и търговци, които до 40-те години не са обединени от общ духовен и културен живот и нямат общи национални идеи и цели. Г. С. Раковски вижда у тях съвсем „угаснал народен дух“. На турски и гръцки език те комуникират ежедневно в своите стопански дейности и така се сливат с многоликата среда на столичния живот. Постепенно се формира кръгът на българската интелигенция и се образува българската цариградска колония, която се превръща в ръководен център на движението за независима българска църква.

Както твърди проф. д-р Петър Николов „първите наши деятели по възражда-

нето били първоначално възторжени елини“. Със създаването на гръцката държава през 1830 г., започва пропаганда на гръцката „мегали идея“ за изграждане на една грамадна гръцка империя по подобие на някогашната Византия, която да обхване целия Балкански полуостров, Мала Азия и дали Египет. Цариградската патриаршия официално става инструмент за осъществяване на гръцките националистически интереси, стремейки се да елинизира славянското православно население в Османската империя. В цяла България се отварят добре ureдени гръцки училища, във църквите се проповядва евангелието на гръцки език. Българите живеят под въйно робство и ако и да виждат светлинка в тунела след издаването на Гюлханския хатишериф от 3 ноември 1839 г., по-късно и на Хатихумаона (1856) – израз на стремежа на Високата Порта за реформи, Цариградската патриаршия остава твърдо и последователно глуха за българските искания. Упоритостта на Цариградската патриаршия поражда първоначално спонтанен протест сред българското население за заменяне на гръцкото духовенство с българско, които прераства в голямо движение към народно осъзнаване и самоопределение.

Гръцката „мегали идея“ и българското движение имат противоположни посоки, което неникуемо води до много

сблъсъци в продължение на десетилетия, на полето на дипломацията чрез прошения и ангажиране вниманието на Великите сили, които имат свои представителства в Цариград. При все, че народното българско движение обхваща една огромна територия с българско население, определена от фермана на Високата порта по-късно като Българска екзархия, именно турската столица става център на всенародния устрем към духовна свобода. Българската църковна община в Цариград концентрира в себе си и сплотява народните сили, личностите, преминали през безкомпромисно отстояване на българските позиции с цената на анатеми и заточения. В сърцето на настоящата Османска империя, а това е и сърцето на бившата Византийска империя, чийто дух гърците се опитват да съживят и наситят с нови сили, се осъществява реалната ежедневна политическа активност на цариградската българска църковна община, в непрекъснат контакт с представителствата на Великите сили.

До издаването на султанския ферман за Българската екзархия през 1870 г. Цариградската българска община ще осъществява активни контакти с българите от страната и ще ръководи тяхната дейност. Сплотяването на цариградската българска колония в едно здраво централно национално

Карта на Българската екзархия (1870-1913).

ядро е от решаващо значение за крайната победа на движението за самостоятелна Българска църква, понеже борбата изисква водачи, които да съберат разпръснатите народни сили. В началото на XIX век в нея изпъкват княз Стефан Богориди и Василаки Великов – големи турски сановници, които рядко напомнят за българския си произход; богатите търговци Стоян Чальков, братя Тъпчилещови, братя Гешови и др. Там живеят и влиятелните български еснафи, особено организираните по военному около 1000 български шивачи, които живеят в т. нар. „Хамбар” и шият дрехи за турска войска. Българските търговци имат кантори в целия град, но главното им седалище е Балкан хан край Златния рог около моста Галата. В Цариград по това време учат Раковски, Кръстевич, Доброплодни, Богоров и др.

Истина е, че това е период на засилена дейност и от страна на българската емиграция в Русия и Влашко. Още

В началото на XIX век тя заработка за българското просветно дело в пределите на родината, за изграждане на български училища и създаване на новобългарска книжнина. В българското мизерно килийно училище се извършват революционни промени – г-р Петър Берон издава „Рибния буквар“ (1824), откриват се български училища и читалища в почти всички български градове, поради което се спира процесът на обезбългаряване и се създават условия за възрастяване на новата родна българска интелигенция. Славянофилското движение в Русия набира сила, съчиненията на Юрий Венелин възпламняват патриотичните чувства на много влиятелни българи, създават се емигрантски организации за подпомагане на българското просветно дело (светски паралел на движението за църковна независимост) безспорно имат свое значение и се вливат в българското движение за самостоятелна Българска църква, но центърът е в Цариград – там, където се води борбата очи в очи с гръцките националистически сили, в ареала на Високата порта, Цариградската патриаршия и чуждестранните представителства на Великите сили.

Особена заслуга за националното раздвижване и сплотяване на цариградските българи има Неофит Бозведи – идейният ученик на Софоний Врачански, една от най-борбените

и ерудирани личности по време на Българското Възраждане. Получил солидно образование в Хилендарския манастир в Света гора, той повече от 20 години се занимава изцяло с учителска, книжовна и проповедническа дейност в Свищов и Търново, автор е на 6 учебника за българските училища. Неофит Бозведи е надарен с огнен темперамент, неизчerpаема енергия и

Неофит Бозведи

необуздана смелост. В негово лице българите от Търновската епархия виждат своя пламенен водач, който е обзет от идеята за български владици в българските епархии. Затова изпращат делегация в Цариград от името на 16 български кази (околии) до Високата порта и Цариградската патриаршия за смяната на гръцкия митрополит в Търново с Неофит Бозведи. Това е първата организирана проява на българите в тяхната борба за Българска църква, подкрепена от цариградската българска колония. Цариградската патриаршия реагира остро, обвинява Неофит Бозведи в неподчинение и през една тъмна нощ на 1841 г. той е отведен на заточение в Хилендарския манастир. След около 3 години той успява да избяга и се установява в Цариград при българските

шивачи в „Хамбара”, където в специална стая проповядва и извършва богослужения на български език.

Неофит Бозвели е автор на обширен меморандум до Високата порта, който е своеобразна програма за избране на архиереи от средите на българското население, за българско участие в съдилищата, за свободно откриване на български училища в Османската империя и свободно печатане на книги на български език. Тя съдържа още искане за съставяне на българска депутация, независима от Патриаршията, която да излага пряко на Високата порта нуждите на българския народ, както и в синода да участват трима българи Владици. През 40-те години на 19 в., в условията на тежко робство, той се оказва зрял идеолог на мащабно народно движение, организатор, политик, практик, дипломат.

По същото време подобен по съдържание меморандум подава и сподвижникът му Иларион Макариополски, най-голямата фигура в нашето църковно Възраждане, който прибавя искане за признаване на българския език в училищата и църквите, фиксиране заплатите на архиереите, издаване на български вестник в турската столица и гр. Неофит Бозвели и Иларион

Иларион Макариополски

Макариополски получават пълномощност да представляват цариградската българска колония и целия български народ пред Високата порта и патриаршията. Поради това стават прицелна точка във внимание на патриаршията, която през 1845 г. ги изпраща

на заточение в Атон. В Хилендарския манастир Неофит Бозвели продължава да пише против фанариотите и написва забележителното си съчинение „Мами Болгария“, но поради изключително тежките условия на живот като „смертелно страдаш“ умира през 1848 г. Иларион Макариополски остава заточен до 1850 г., когато е реабилитиран чрез ходатайството на руския пътешественик Андрей Муравьев и отново се установява в Цариград.

През това време българите в турската столица се активизират за построяването на български храм начело с български епископ – по инициатива на Александър Екзарх и с помощта на Стефан Богориди, а във фермана е написано името „булгар-милитане“ Вместо общото наименование „румилет“, с което официално се при-

знава съществуването на българите като самостоятелен народ. След като Вече имат средище – храма „Св. Стефан”, открит и осветен през 1849 г., цариградските българи образуват своя църковна община със свой печат и устав, действуваща като официално признатата българска организация, която застава начело, сплотява и организира всички готова разположени, пръснати и затова слаби отделни стремежи на българския народ.

Борбата обхваща всички територии с българско население и съдейства за сплотяването и консолидирането на българската нация. Българската църковна община съдейства за откриването на училище за български духовници и печатница, която да издава български Вестници и книги. Така започва да излиза „Цариградски Вестник”, издаван от Александър Екзарх, който подава до Високата порта прошение с предложения да се позволи на българите да строят навсякъде църкви без предварително разрешение, да избират сами своите свещеници и гр. Така до 1860 г. в Цариград започват да излизат 8 Вестника на български език, а до Освобождението техният брой нараства значително. В онези години именно пресата става носител и проводник на българските идеали. В тях често се изнасят факти за борбата с гръцките владици, отношението на патриаршията и

Високата порта, която още повече сплотява българите по цялата територия на бъдещата Екзархия.

Кримската война през 1853-1856 г. очертава границата между две епохи – след нея Цариградската българска община започва да координира българското движение, като поставя акцент върху искането за независима Българска църква. Наред с пусналата корени сред българите идея за едно автономно, зависимо от султана българско княжество, цариградските българи преследват целта за църковна независимост. Те подават до Високата порта петиция от името на 6 400 000 българи на територията на Османската империя да се признае българският народ като отделен народ и да му се даде независима от патриаршията Църква, като се даде право на българите да избират свой духовен и граждански началник. Българската община отправя покана и до всички общини в България да изпратят петиции с подобно съдържание. В Цариград пристигат 20 представители, които заедно с още 20 българи, живеещи в Цариград – едно своеобразно народно събрание, подават до Високата порта 60 прошения.

По външение на Високата порта, съгласно Хатихумаона, е съведен църковно-народен събор (1858 г.) за въвеждане на реформи в църквата, които продължава 2 години и е съдбоносен

за българското църковно-национално движение. От 45 представители, четирима са българи: Илия Петров от Видин, г-р Ст. Чомаков от Пловдив, П. Р. Славейков от София и Хаджи Николи Минчоглу от Търново, които подават едно единствено прошение с 3 точки, без да засягат въпроса за църковната независимост – отстъпление от позициите от 1856 г., израз на реалния усем към резервираността на Високата порта и враждебното отношение на руското посолство. Този събор е съdboносен, понеже тогдаваша българите окончателно се прощават с идеята, че патриаршията ще удовлетвори техните искания, и през март 1860 г. Вземат решение да се отрекат изцяло от гръцката духовна власт, като образуват своя независима духовна ѹерархия. Още повече, че през 1859 г. В Кюкуш българите извършват революционен акт, като отхвърлят властта на патриаршията и сключват уния с католическата църква. Цариградската българска община започва да действа решително. Иларион Макариополски, Д. Гешоглу, Минчоглу, Христо Тъпчила, ИВ. Найденов, Тодор Бурмов, Ст. Михайловски и Гаврил Кръстевич стигат до заключението, че вече трябва окончателно да се скъса с патриаршия-

Желязната църква в Цариград —
катедрален храм на Българската езархия до 1913 година

та и да се основе Българска църква, за която да се иска признанието на Високата порта.

Своеобразна връхна точка в борбата е революционният акт от 3 април 1860 г. На Великденската служба в българската църква „Св. Стефан“ за пръв път името на гръцкия патриарх не се споменава, а на негово място Иларион Макариополски произнася името на султана. На Вечерната същия ден, когато се чете евангелието на 12 езика, народът покелава то да не се чете на гръцки. Влиятелните български чорбаджии Хаджи Николи Минчоглу и Хр. Тъпчилеща посещават Високата порта и носят прошение, подписано от 1000 българи, като съобщават, че се отделят от патриаршията в отделна Църква и молят правителството официално да я при-

знае. Абстрактната идея за свободна Българска църква и българска юрисдикция се превръща в реално отхвърляне на властта на Цариградската патриаршия. Българската църква в Цариград, начело с Иларион Макариополски, се превръща в действителен противник на всенародното движение – след тази дата всички български общини осъществяват бойкот спрямо патриаршията и нейните органи в България.

Иларион Макариополски с готовност понася върху плещите си тежките последици на това решение. Той е призован в патриаршията да отговаря за своите действия и на молбата да се анулира този акт и всичко да тръгне постарому, Иларион Макариополски категорично отхвърля това предложение, след което продължава да служи без пъзволение от патриаршията, да ръкополага свещеници, което му спечелва гнева на фанариотите: те осъждат Иларион Макариополски и българските владици Авксентий Велешки и Паисий Пловдивски на заточение, изпълнено със заповед на турското правителство.

В знак на протест българите подават прошение до султана с 5000 подписа, а в деня на тяхното отвеждане за заточение, те масово се струпват в мятоха и се покланят на своите владици. Въпреки многобройната турска войска, заточението им е отложено

и дори триумата служат в българския храм по време на тържествената велиденска служба. Този изключителен факт говори за нарасналата мощ на обединените българи, сплотени от идеята за независима Църква, които решително застават в защита на своите духовни водачи. Цариградските българи са наясно, че след акта на 3 април 1860 г. трябва да разчитат на собствените си обединени сили за постигането на успешен край на започнатото народно дело.

От този момент нататък започва истинската борба за признаване на българската църква от възможните три авторитетни власти: Цариградската патриаршия, римската католическа църква и светската турска власт. Зад тези власти се крият интересите на една или няколко държави и въпросът за независима Българска църква се оказва във водоворот между европейските събития и политическите комбинации на великите сили.

Франция и Австро-Унгария като католически държави поддържат схизмата, с идеята да бъде привлечено българското население към католицизма, да отслабят влиянието на Русия на Балканите и да покровителстват българите. Реален резултат от католическата пропаганда е униатското движение, начело с Драган Цанков и Йосиф Соколски, което

В началото има известен успех, но в края на краищата се проваля поради категоричността на българите да не се отричат от православните традиции, нещо, което застрашава така нужното единство на българската нация. Англия и Прусия стоят зад протестантизма, затова и поддържат разрива между българи и гърци.

Русия и Гърция са заинтересовани да няма схизма заради единството на православието. Русия всячески се стреми да постигне помирение между двете страни и чрез Найден Геров и П. Р. Славейков нанася съкрушителен удар на унията. След 1862 г. настъпва охлаждане между русите и патриаршията и отношението на Русия към българския църковен въпрос се променя. С името на руския посланик граф Н. П. Игнатиев се свързва окончателното решение на десетилетната борба за независима Българска църква и политическото освобождение на България.

Високата порта играе глулична роля. Българите добре знайат, че турската власт може да наложи възстановяване на Търновската патриаршия и Охридската архиепископия така, както бе позволила на Цариградската патриаршия да ги завладее. Затова българите отправят исканията си предимно към Високата порта. От своя страна, турското правителство поддържа униатското движение,

Ферманът, с който е учредена Българската екзархия

като се надява българският народ да се разцепи и ослabi своите сили. То е склонно на отстъпки поради страхът от надигащите се революционни движения, които имат за цел политическо освобождение. Поради това поведението на Високата порта, особено след Кримското въстание през 1866 г., когато Турция скъсва отношения с Гърция, е насочено към увековечаване на раздора между българи и гърци, без да го решат окончателно и категорично, поставяйки се между тях като арбитър.

Решителен обрат в окончателното разрешаване на българския църковен въпрос настъпва през 1867 г., след общото споразумение между гърци, черногорци, сърби и албанци и образувания общ фронт срещу Турция. В

Печат на Българската екзархия,
1872 г.

тези преговори са привлечени и българите от емигрантските среди в Румъния и Сърбия, като се налага Гърция да смекчи своето отношение към българите, ако иска те да останат нейни съюзници. Новият патриарх Григорий VI предлага проект за автономна Българска църква – екзархия, начело с митрополит, зависещ от Цариградската патриаршия. Този проект е одобрен от Русия и е голяма крачка напред за разрешение на българския църковен въпрос най-вече защото гърците признават правото на българите да имат своя Църква. Но този проект не удовлетворява българската страна, понеже се отнася за територия между р. Дунав и Стара планина, а българското население в Тракия и Македония остава под властта на патриаршията. Българите отхвърлят този проект като се питат какво добиват с него, „ко-гато тяхната цел е да добият народността си и правдините, с които се ползват другите народи“.

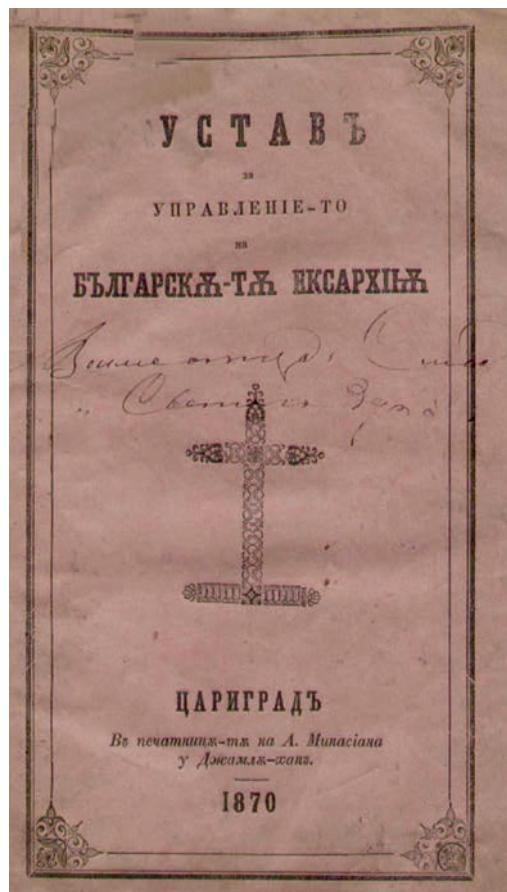
Турското правителство също променя тактиката си и насърчава българската борба за независима Църква, понеже за Турция е неизгодно помире-

нието между двете страни. По същото време четите на Хаджи Димитър и Стефан Караджа преминават Дунав и революционните процеси стряскат Високата порта, която счита, че с удовлетворяването на българските искания ще ги привлече на своя страна. Затова през 1868 г. Високата порта също изпраща на патриаршията във проекта за разрешение на българския църковен въпрос, съставени с помощта на Гаврил Кръстевич, член на Върховния съд в Цариград. Те дават на българите от цялата османска империя една напълно самостоятелна Църква. Именно в определянето на географските граници на екзархиата се водят най-разгорещени спорове. По този начин Високата порта изтиква себе си като помирител, но всъщност внася още по-големи раздори между българи и гърци, които по никакъв начин не отстъпват от първоначалните си позиции.

Докато гърците и патриаршията се чувстват изоставени от турското правителство, цариградските българи разпространяват в брошура проектите сред българското население на всички в Османската империя и ги представят не като проекти, а като решения, с които се възобновява независимата Българска църква. По всички краища на империята българите изгонват своите архиереи-гър-

ци, провъзгласяват своеето отдеяне от патриаршията и присъединяването им към Българската църква в Цариград. Поканени са българските Владици от епархиите да се явят в Цариград и да образуват синод. Така в турската столица пристигат Доротей Софийски, Иларион Ловчански, Антим Видински, които заедно с Панарет Пловдивски подават оставките си в патриаршията и заявяват, че оттук нататък ще служат на Българската църква.

През 1869 г. лично руският посланик граф Игнатиев настоява енергично пред Високата порта за решение в полза на българите и за издаването на ферман за самостойна българска църква. Съставена е комисия от българи и гърци под председателството на Али паша, в която се изработват проекти за помирение. В съгласие с граф Игнатиев е съставен проект от Гаврил Кръстевич, в който се посочва гр. Търново или Охрид за седалище на българския екзарх и синод. На 28 февруари 1870 г. Али паша издава ферман, с който оповестява създаването на автономната Българска църква под име то Екзархия. Така официално турската власт признава българската народност и етнографските ѝ граници след 500 години турско владичество и забрана.

Последиците от това се заключават в един небивал подем на общобългарския народен дух. Народните водачи в Цариград оповестяват тази блага вест на всичкъде в страната, където българите отслужват молебени и организират тържества. Иларион Макариополски служи в българската църква в Цариград специална служба, на която изнася прочувствена реч. Българският привременен съвет в турската столица подписва пергамент, украсен със злато, и го дарява на султана. След което съветът продължава да води нови борби за приложението на фермана на дело.

Съставен е първият временен синод при Българската екзархия, който да управлява до избирането на екзарх. Той се състои от десет видни цариградски българи: Гаврил Кръстевич, Хаджи Иван Пенчови, Георгаки Чалоглу, Хаджи Николи Минчоглу, г-р Стоян Чомаков, г-р Христо Стамболски, Христо Тъпчиева, Д. Гешоглу, Стоян Камбуров и Велю Милошев. Изработва се проектоустав за управление на екзархията и се избира временен смесен съвет от представители на всички български епархии, с председател Иларион Ловчански.

Цариградската патриаршия не признава фермана и не желае да преговаря с българите, нито признава българския народ. Последователна в своето упорство, тя изисква целият полуостров на юг от Балкана с Тракия и Македония да останат на всяка цена под властта на Цариградската патриаршия. Започват преговори между привременния съвет и патриаршията с помощта на граф Игнатиев, но в средите на цариградските българи се надига протест срещу споразумението, и на Богоявление – 6 януари 1872 г., след като патриархът три пъти не разрешава бъл-

гарска служба във Фенер, българите решават въпреки това да служат в църквата. Турската позиция по този повод се изразява в следното изречение: не може да се възпре службата, защото „не прилича да се помърча искането на цял един народ“. Оттук нататък българската църква започва да функционира свободно, без да се иска разрешение от патриаршията. Така окончателно прекъсват всяко преговори между две страни.

Патриаршията се обръща към Високата порта с молба да бъде разтурен българският църковен съвет в Ортакьой и тримата български владици Панарет Пловдивски, Иларион Ловчански и Иларион Макариополски да бъдат заточени в Измир на азиатския бряг, което и става със заповед на Високата порта. Всички българи в Цариград и в пределите на новата екзархия негодуват срещу това решение. Междувременно Великият Везир изпраща при патриарха четирима българи от смесения съвет, които да му съобщят, че трябва да приеме фермана така, както е издаден, иначе ще позволи на българите да го приложат без негово съгласие. Същия ден Великият Везир изпраща заповед до българския привре-

Екзарх Антим I

менен съвет да започне прилагането на фермана и да управлява екзархията до избирането на екзарх, а тримата български владици да се освободят от заточение. Отговорността за схизмата Високата порта хвърля изцяло Върху патриаршията.

На 11 февруари 1872 г. българският привременен съвет оповестява, че

започва прилагането на фермана. Няколко дни по-късно е избран единствено Антим Видински за пръв български екзарх. Върху българската екзархия ляга грижата за духовните и църковните дела на българското население, както и разрешаването на свещеските въпроси по отношение на българските училища, образование, семейните дела и пр. ■

Маргарита Друмева

СВЕЩЕНИКЪ СЪС ЗЕЛЕНА ДРЕХА

правило

слово бо

чудеса

причта

слово

слово

причта

чудеса

чудеса

исказъ

слово

сесно зе

гнусно

„...от сердци мое написах“

Поп Пунчо Куздин от с. Мокреш

Kакво съзнание за себе си и какво достойнство трябва да е отгледал в сърцето си един български свещеник в края на XVIII в., та да нарисува собствения си автопортрет в зелена дреха, с бродерия и шевици, атрибути единствено на султана в Османската империя, приведен над книгата, с перо, под чието острие се ножат букви на език почти забравен, също толкова, колкото и народа, който говори на него близо четири века след началото на безпаметство, авторът на средновековните български гамаскини, преписвани и жадно четени от грамотните българи – поп Пунчо Куздин от село Мокреш, Ломско. И да постави автопортрета си, пряко на анонимните гамаскинари по онова време, в началото на съставения от него самия Сборник с религиозни текстове, Паисиевата „История...“ според както един друг българин – Софоний Врачански, я е преписал от черновата на Хилендарския монах, съдържащ още важни морализаторски текстове, светски материали и истории за царе и светци. Близо 400-те страници на Сборника са изпъстрени соко-

ло 55 художествени творби – образа на Божията мајка, сцени от живота на апостолите, плетеници и миниатюри в неповтарящи се цветове. И да „облече“ Сборника в корици от сърво, подплатени с кафяво-червеникава кожа, подшита по периферията с жълт на цвят метал – със съзнание, че това е ценна книга, която ще се чете дълго и от много хора. Днес Сборникът се съхранява в Народната библиотека и е първата книга, която ще бъде пусната онлайн в европейската дигитална библиотека като дигитално издание. Според Маню Стоянов, завеждащ Старопечатния отдел в Народната библиотека, Сборникът е постижение в създаването на образите, надхвърлящо тези в Лондонското евангелие и Манасиевата лепопис.

Много малко знаем за живота на поп Пунчо от село Мокреш, повечето от самия него, написано измежду редовете на Сборника.

„Аз, поп Пунчо, от с. Мокреш, което стои не повече от 15 км от Лом, написах таз история славянобългарска най-вече за кралете и царете... напи-

сах тази история и много други сказания преведох. Преведох и пролога царски, заради простите хора. Написах тези слова в село Мокреш, което е във Видинска епархия, понеже бях в Мокреш и моето произхождение е от там... Тогава бях 51-годишен и бях в свещеничеството до тази година."

"Тази година" е 1796. Макар да няма никакде запазено кръщелно свидетелство, можем да предположим с голяма доза сигурност, че поп Пунчо е роден през 1745 г. В миналото село Мокреш е известно с прозвището „Малкият Париж" поради това, че е било голямо, а жителите му са били образовани и модерно облечени. В Мокреш тогава е имало три големи чифлика и е било значимо за официалната османска власт като стопанска единица, понеже е имало трима представители в гласуването на бюджета на Видинския вилаает през 1777 г. – кнез Тодор, кнез Стефо и кнез Джубу.

Според преданието презимето Куздини на рода идва от прякора на съпругата на поп Пунчо – негов Верен спътник навсякъде по сватби, кръщенета и погребения, но понеже била много сладокусна, получила прякор „Кузда". И днес фамилията носи това име.

Поп Пунчо имал солидни познания за онова време, предполага се придобити в Зографския манастир. В село

Мокреш свещеникът построил параклис, където служел, а наред с това е бил учител в Мокрешкото килийно училище, най-добре организираното в Поломието (Ломско), основано през 1776 г. Няколко години по-късно основал килийно училище и в село Вълчедръм. Преданието разказва, че през деня обучавал селските деца, а през нощта пишел дамаскини.

Времената били размирни, Османската империя воюва с Австро-Унгария и Русия. Неговите правнуци имат разказ за принудителното бягство на поп Пунчо от родното си село за повече от десет години след като убива турчин, изнасилил младо момиче. Къде е бил през това време, никой не може да каже със сигурност. Има предположения, че по време на Австро-турската война от 1787-91 г. свещеникът е стигнал до Австрия, понеже само там има Гутенбергова преса и литография, за които поп Пунчо е бил доста осведомен. Известно е, че Йоханес Генсфлайш цур Ладен цум Гутенберг конструира своята механично задвижвана печатна преса още през 1439 г., но чак след петнадесетина години пресата започва масово да се използва за отпечатването на хилядите индулгенции в Католическата църква, а през 1455 г. Гутенберг отпечатва 180 копия на прочутата „42-редова Библия".

лия“ на обикновена хартия, известна като Гутенбергова Библия. Литографията навлиза в Османската империя петнадесетина години след завършването на дамаскина (1796 г.), а там поп Пунчо пише: „Сие словеса са вакупихъ в единио мест и на печатъ не поставихъ“. Което ще рече, че той е имал намерение да отпечата своя Сборник, заедно с рисунките, които са неотделна и важна част от ръкописа – затова именно е била необходима Гутенберговата преса. А може би самата война е станала причина книгата да не се отпечата, както и липсата на средства.

Пак в сферата на предположенията, счита се, че поп Пунчо е бил в Сърбия и Русия. Но със сигурност на младуни свещеникът е водил доста бурен живот. Отношенията му с местната турска власт не ще да са били мирни, понеже има разкази за това как свещеникът тайно ходел в християнския храм, „преоблечен като богомолка, преобразена със забрадка, облечена със сукман и превезка, с патерица“. Жителите на село Мокреш и в близките села Дългошевци, Прогорелец са го считали за нещо като покровител на църквите там. Поп Пунчо имал тайно скривалище в дома си, където се усамотявал да пише и рисува. При олтара в мокрешката църква също имало такова скривалище.

Поп Пунчо прави препис на Паисиевата история, който включва после в своя Сборник. Всъщност той преписва не оригиналната Паисиева чернова, а преписа на Софроний Врачански, с когото ще да са имали среща, вероятно минал през село Мокреш на път за Румъния. Правят впечатление някои сходства в живота на двамата българи, което дава основание да се предположи голямото влияние на Софроний Врачански върху живота на свещеника от село Мокреш. Известно е, че Софроний се е срещнал с Паисий Хилендарски в Комел през

1765 г., след което е направил първия препис на „История Славянобългарска“ и я оставил за общо ползване в църквата в Котел. Самият препис на Паисиевата история на Софроний не е бил едно към едно, дословно от черновата на Хилендарския монах. Известно е също, че Софроний е пътувал до Света гора в периода от 1770 – 1775 г. – тогава поп Пунчо е бил 25-годишен, но не се знае кога е пребивавал в Зографския манастир. Години по-късно – през 1781 г. Софроний направил втори препис, който използвал за лични цели, най-вероятно за да преподава на учениците си българска история. Този препис сега се съхранява в Библиотеката на Румънската академия на науките.

Софроний бил избран за Врачански епископ през 1794 г., вие години по-късно свещеникът от село Мокреш завършил своя Сборник – гамаскин. Когато и да е била обаче тази среща между двамата, вероятно тогава са разговаряли за възможностите, които предоставялитография за отпечатване и тиражиране на собствените им произведения, с тази разлика, че Софроний успял да получи финансова подкрепа от българи, които откупили предварително бројки от бъдещата му печатна книга и се ангажирали с нейното разпространение. Софроний също е писал гамаскини – първият от неговите да вишински сборника (1802) има характер на гамаскин и съдържа 79 слова с християнско-поучителен характер. Сборникът на поп Пунчо също съдържа подобни поучителни слова, както и много светски мотиви, което е характерно за по-късно време.

Софроний е автор на „Житие и страдания грешнаго Софрония“, едно забележително произведение, с което Софроний поставя началото на автобиографичния жанр в новобългарската литература. Тя съдържа и авторопортрет на Софроний Врачански с одежди на епископ, символ на социалната тежест и значимост на постта, също както и поп Пунчо поставя

своя автопортрет в началото на своя Сборник. Софрониевото „Житие“ се отклонява твърде много от традиционната житийна форма. В него авторът описва как турците все го преследват и искат да го убият, но българинът все се изпълзва, как се крие от кърджалиите в Черепишкия манастир или в плевенския хarem – дела не особено святи за един епископ. Т.е. той описва своите ежедневни човешки страдания в поробената си родина, породени от политическата ситуация. Софроний е автор на „Кириакогромион“ (или „Неделник“) – първото печатно произведение на новобългарски език и единственото произведение на Софроний, отпечатано приживе (1803), което съдържа сборник с неделни проповеди на теми морални и ежедневни – какъв трябва да бъде човекът и как да постъпва в различни ситуации, какви трябва да са отношенията в семейството и пр. Софроний прави и много преводи от гръцки език – поучителни текстове, както и пише жития на български светци – това са и темите в гамаскина на поп Пунчо от село Мокреш.

Сборникът съдържа 69 заглавия (глави). В близо 400 страници свещеникът от село Мокреш, освен преписа на Паисиевата история, включва още сказание за св. Иван Рилски,

Йоан Златоуст, притчи за Адам и Ева и Йоан Богослов, Слово за Рождество Христово, за св. Пантелеимон, за библейския Йов и за още много други. На заглавната страница е написано обръщение към читателя, в което се казва:

„Кои прочете това священное писание предъ саборъ и добре имъ да известить да разумеють и они да прословутъ имъ Божие – защо са глупави ло́же като овци, кога не имать пастире... А ти, читателю, прочитай и накажи (напъни) – христиани и ти да получиши прощение греховъ от милостивого Бога... Но, о, братия мои, Возлюблены читатели, не мойте мене грешнаго проклинати, но Бог да наставит братство всем Вам. И благословете ме недостойнаго, понеже не от млого учение написах, ни от млого ортография, но от млого книголюбие и ревност, от сердци мое написах“.

Сборникът е написан на разбирам език, в който лингвистите ще открият тук-таме сръбски думи, и е предназначен за четене и слушане от простите хора. Авторът не е преписвал религиозните и други текстове механически, а си е позволил да наруши стереотипа на буквалния препис на Паисиевата история, включвайки

някои чисто житейски съвети – как га се оре и сее земята, как га се улови пчелен рояк, как га се отглежда лозе, как га се отнася мъжът към жена си и децата и пр. Обръщението на Паисий към рodoотстъпниците поп Пунчо откrouл със специално заглавие, поставено от него – „Ненавистник свoui родом”.

В Сборника свещеникът от село Мокреш е включил любопитната „Повесть ragu Московского цара Петра, що го нарицают москале Буро”, единствено познат в нашата литература разказ за покръстването на русите. Много силно е авторското присъствие в целия сборник, понеже авторът често говори за себе си. Макар изградена върху древноруския летопис за изпитването на Верите от киевския княз Владимир Светославович, повестта е оригинално произведение, в което прозвището на цар Петър – „Буро”, вероятно е творение на самия поп Пунчо. Тя съдържа исторически факти, смесени с авторски разсъждения и политическата позиция на автора – според него русите, като единородни с българите, ще освободят братята си от „проклетите агаряни”.

Повестта е гамаскин и е изградена по правилата на руския фолклор. Разказва се за московския цар Петър, който решил да узнае коя Вяра е най-чиста

на свeta, тъй като самият той и народът му не били още покръстени. Царят изпратил пратеници да разберат коя Вяра е и най-чиста, и най-хубава и няя да приемат русите, „какво iage и коia Вера какво се моли богу”. Московските пратеници най-напред посетили Турция, в Анадола и видели как турците често се мият и кланят и ядат говеждо и овче мясо. Пратениците посетили и цар Константин в Цариград, който не е наречен никои турски, никои гръцки цар. Той ги нагостил богато, а на другия ден присъствали на богослужение, където били затрогнати от молитвата и смиренето на Константин: „Господи, спаси людие твое и благослови достояние свое”. Те написали впечатленията си на руския цар и той бил убеден, че на свeta няма по-чиста и по-хубава от християнската Вяра. Цар Петър изпратил други пратеници в Цариград да доведат цар Константин в Москва, който да покръсти руския цар. Но цар Константин отказал и отговорил, че ако руският цар иска да се покръсти, самият той трябва да отиде в Цариград. Това ядосало цар Петър, който тръгнал на война срещу цар Константин с огромна войска. За да предотврати войната, цар Константин обещал да gage своята „мила сестра” за жена на цар Петър, който трябвало да се върне в

помогнѣ въ славу бѫжю томуже иѡвъ
слава бѫз же нашемъ тѣ тѣ и поислоне
нѣтъ вѣгда нинъ и присно и вовѣти вѣго

Русия с Войската си. Така и станало. Цар Константин посетил Москва, покръстил Петър и целия руски народ и в негова чест бил изографисан храм.

Поп Пунчо от село Мокреш направил препис на старозаветен апокриф за началото на света и „Слово за лъжливи антирхист, безбожния саманаил, как го плени архангел Михаил, Воевода на всички ангели“. Тази творба изразява богомилски светоглед и не се счита изцяло за българска. Преписът на поп Пунчо спрямо по-ранни преписи показва доста различия, особено края на апокрифа, който почти изгубва Връзката си с по-ранния превод.

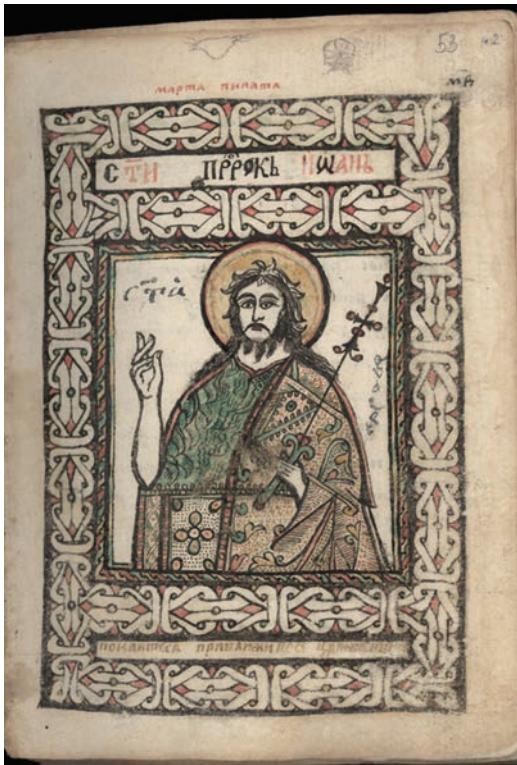
Освен жития на светци, в Сборника на поп Пунчо се съдържат светски текстове и съобщения за събития, които са се случили по него време – като следното:

„1814 месец Декември 5 денъ биде освещение храма светаго Великомученика Георгия, у село Длагошевци (дн. Замфир). Тога болгарски Владика Пасиция изпрати духовника протоигумена поп Доросия Зографца от Света гора и от Зографския манастир „Свети Георги“ (български манастири), та освети църквата Длагошевска“.

Самият камакин на поп Пунчо е бил многократно преписван. Познат е преписът на даскал Първан от Баня

(дн. Николово), Монтанско, от 1847 г., който преписал не само съдържанието, но е прерисувал и рисунките.

Връщаме сенак към автопортрета на поп Пунчо, поставен безпрецедентно от него самия в началото на своя ръкопис. След това свещеникът включил в Сборника още един автопортрет. Бихме могли да бъдем сигурни, че този човек е оставил данни за живота си и в други свои творби, за които знаем, че са съществували от неговите потомци. Сборникът е предаден от правнuka на поп Пунчо – Младен, който особено ревностно пазел две книги, едната от които „същечени корици“, цялата в шарки, чертици, резки, точки, изографисани от ръката на автора. Историята е следната: през 1912 г. поп Стефанов от

село Лабец няколко пъти посещавал дома на Младен с молба да му предаде ръкописа, покано накрая правнукът Вдигнал пушката и го прогонил. Той прогонил и другите учени, които обикаляли селата да търсят стари ръкописи. Малко след това в дома на Младен пристигнали полицаи с насочени пушки срещу него, които му казали: „Или Веднага давай книгата, или тръгваш с нея пред нас!“. Така Сборникът попаднал в Народната библиотека. За втората книга обаче нищо повече не се знае.

У сина на Младен имало цяла библиотека с книги от неговия пра-прадядо. Той не разбирал ценността на тези ръкописи и те били изоста-

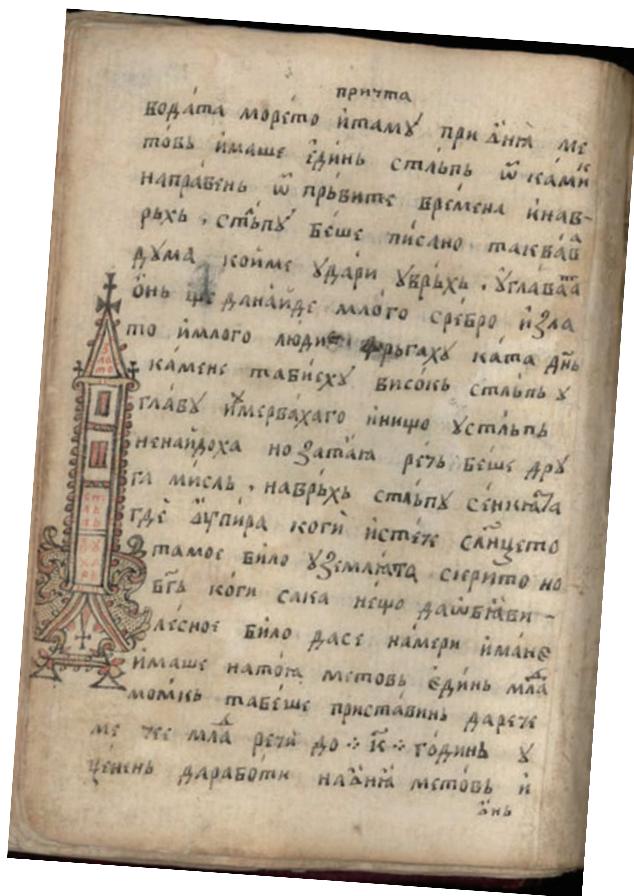
вени на дозръждане на тавана. Децата от махалата обичали да си правят пушкала от хартиените листа, изписани със ситния почерк на поп Пунчо, изографисани с цветни рисунки. Възрастните подлагали страниците в цървулите си през зимата, понеже били здрави и хубави. Малко по малко „хартияциите на яга попа“ отишали за грънциете с мякото и другите гозби за полето. „Сума ти работи изпокъсахме – брой нямат... Прости хора. Не знаехме какво унищожаваме. Помня една госта дебела книга. Цялата изписана с мастило. И какви ли не граскулки и рисувалки с червено мастило и всякаакви други все хубави бои“...

Друг един наследник разказва за особено ценена във фамилията книга: „Беше гордостта ни и светинята на нашия род. Имаше и думи, които не разбрах. Картини имаше за едната хубост изписани“. Но единствено Сборникът е доживял до наши дни. Камо се има предвид неговата ценност, можем само да се догаждаме за уникалността на другите ръкописи на свещеника от село Мокреш, без да знаем кое повече е било ценно в тях – самите ръкописи или многобройните миниатюри...

Раята в Османската империя не е имала право да носи дрехи с червени и зелени цветове, понеже такива обли-

чал единствено султанът. Поп Пунчо от село Мокреш дръзнал да се изрисува в зелена дреха, с бродерия и шевици, такава, каквато не носи нико едн свещеник, а само Владетелят. Дали това е знак за достойнството на един роб или съзнание за вътрешна свобода, която никой не може да му отнеме? ■

Сваляне на ореолите

Пламен Иванов

Xрамът беше величествен. Модерно решение на съвременни католически архитекти за нуждите на една братиславска църковна община. Квартален храм във формата на слънчев часовник, разположен в сърцето на словашката столица. Посланието бе ясно – животът ни трябва да се отмерва чрез светлината в него. Светлината на Вярата е онази, която може да ни отведе към Вечността.

Бях поканен заедно с други чуждестранни студенти от лекторката по интеркултурна комуникация в Коменския университет да споделят свои впечатления и да разкажат за Българската православна църква пред католически младежи след края на неделната Вечерна меса. Разбира се, покана, на която един студент, на когото му предстои изпит, трудно може да подмине равнодушно. И все пак като единствения православен там – приех.

Беше хладна ноемврийска вечер. След кратко лутане стигнахме до храма, към който се стичаше множество народ, за да изпълни с молитви възгласи неделната Вечер. Месата започваше. Звуцът на китари и модер-

но хоро во пеене продължаваше да се виждат странни, но сякаш вече са се вписали в католическата и прометантската душевност. Всяко време по своя начин изразява почитта си към Твореца. И това е естествено. Нали и ние пеем „Всякое дихание да хвалим Господа!“. А начините на прослава са различни. Нима псалтирят не е именно струнен музикален инструмент?

Дойде време за проповедта. Млад свещеник се изправи пред множеството и започна пространно да тълкува евангелския текст и постепенно отпраща посоката на мисълта си към нашето съвремие и положението на християните в него. „Днес сме все по-свободни и все по-ограничени“, „Религиозността ни се превръща в бреме за другите“, „Изповядването на Вярата е ограничаване на свободата на другия“, „Белезите на нашата религиозност се тълкуват като дискриминиращи останалите, независимо дали изповядват същата или друга религия, или пък са атеисти“.

Взел повод от разгорещените дебати около проекта за нова евромуонета, на която са изобразени Кирил и Методий (дебати за това дали на изображението им да има или не ореоли),

отецът попита риторично: „Защо днес се страхуваме? Защо по времето на комунизма словашкият народ не се страхуваше да манифестира, наречайки Кирил и Методий светци, а днес, когато сме освободени от идеологическите тоталитарни доктрини, се страхуваме да ги изобразим като светци?”

Тези въпроси дълбоко ме озадачиха. Замислих се защо една католическа сържава толкова силно се стреми отново да припознае гъве исторически личности, свързани с нейните земи. От една страна, светите братя в действителност са проповядвали по земите на днешна Чехия и Словакия (земите на древна Великоморавия), но са минали повече от 10 столетия откакто латинската култура е покрила с прах тяхното дело. Защо словациите днес бранят делото на св. Кирил и св. Методий, след като дори не използват кирилица, а специално пригодена за славянската фонетична система латиница? И ако те правят това, колко повече ние трябва да сме ревностни към тяхното дело?

Въпросът за светостта на Кирил и Методий не е национален, нито политически, а преди всичко религиозен, както и тяхното дело в Средновековието е обслужвало в определена степен политически цели, но в същността си е духовно, мисионерско. Ако днес ние ги свързваме единствено с това, че те са създали някаква гра-

фическа система, която да обслужва определен етнос, това означава, че ние омаловажаваме тяхното дело и го приравняваме до възможностите на всеки съвременен информатик, инженер или график.

„Дали са ни четмо и писмо“ – казва всеки първокласник, повтаряйки отдавна утвърденото клише. Четеику обаче старинните паметници, ще открием например в редовете на Черноризец Храбър, че славяните са използвали и черти и резки, и гръцки букви. Следователно, макар и условно, те са можели да се изразяват писмено според необходимостта на времето. Ролята на светите братя е била да превърнат славянските племена от погански или погано-християнски в християнски чрез силата на словото, Евангелието и проповедта на техния език. Азбуката е началният компонент, изходната точка в това начинание. Св. Кирил и св. Методий извършват нещо много по-гениално и модерно за времето си – осъществяват преводи на свещените християнски текстове и ги разпространяват, обучават ученици, които са станат учители и просветители, с единствената цел – да се разпространява Благата Вест. Солунските братя успешно дебатират и защищат правото на народите на своя писменост, чрез която да се прославя Бога на разбираем език.

Това ги превръща не просто в преводачи и съставители на азбука, а в

средновековни просветители и християнски евангелизатори. Св. Кирил и св. Методий са равноапостолни, защото спомагат за разпространението на християнството и пълноценното му възприемане от новопокръстените славянски народи. Именно изпълнението на това начинание поставя ореолите на главите им – символ на святост, защото делото им е съято и спасително за много народи. Ако ние ограничаваме тяхното дело само до създаване на писмеността, която днес използваме, с цел да го десакрализираме според нуждите и очакванията на съвременното ни секулярно общество, то ние ги превръщаме в обикновени графици, а себе си – в консуматори-плащи.

Ролята на св. Кирил и св. Методий в средновековна Европа дава своя отпечатък за хилядолетие напред. Днес, когато съвременните европейски политически и икономически обединения търсят единството помежду си в културното многообразие, в което неразривно участва и писмеността, ролята на кирилицата е неизменна, редом с гръцката и латинската азбука. Преди всичко обаче графичната система на солунските братя е създадена, за да обслужи религиозния култ на християните. И когато ние се връщаме към нейните корени, не бива да пропускаме този факт. Когато отбелязваме значимостта на делото на св. Кирил и св. Методий, трябва да по-

сочваме и неговата цел – да просвети в Христовото учение славянските народи.

Ако днес кирилицата е неразривно свързана с Европа и голяма част от нейното население, то това е именно заради християнството. И когато в нашето съвремие политиците се опитват да изтласкат всеки религиозен култ в бекграунда на общественото полезрение, е редно да напомняме, че именно чрез религиозната ние сме постигнали своя духовен, културен и гори икономически просперитет. Чрез християнството Старият континент е получил своя съвременен социален и културен облик.

Разделянето на светско от сакралното, дистронирането на духовното с цел превръщането му в историческа

отживелица, ни поставя в една паралелна реалност, в която насилиствено трябва да преосмислим своите ценности, за да можем да се впишем в новите обществени порядки. Именно срещу тази опасност възразяваше братиславският католически свешенник. Свалянето на ореолите от главите на св. Кирил и св. Методий е акт на десакрализация, която по своята същност обезсмисля делото на светите братя, обезсмисля и нашата почит към тях, превръщайки я в празно празнично суетене. Те престават да бъдат просветители, защото това, в което са просвещавали, е отхвърлено.

Днес християнството не е по-различно от християнството преди сто или хиляда години. Нашето отношение е друго. Обществените и политически нагласи към него са други. Нерядко непремерени или дори тотално погазващи го. А по своята същност Христовата религия не се стреми към глобалност и световно признание. Тя е съществувала в катакомбите и при гонение повече от три столетия и не е престанала да проповядва едни и същи изконни, непреходни ценности, осмислени в лицето на Богочовека Христос.

Ако днес ние често пъти се намираме на кръстопът и търсим отговора на Въпроса „Как да живеем?“, е редно от-

ново да се обърнем към корените си, да се върнем към християнските ценности, за да ги преосмислим в живота си. Може би ролята на съвременните просветители е друга, не е в извършването на преводи, обучаването на ученици и създаването на писменост. Поглеждайки към св. Кирил и св. Методий (със или без ореоли), трябва да се замислим дали ние носим тяхната светлина, за да я пръскаме в живота си. Дали можем да я раздаваме и да я браним със същия плам или сме просто консуматори. Ако ги почитаме като техни наследници в какво се изразява това наследничество?

* * *

След края на месата се събрахме в един салон, където всеки от нас разказа за своята държава и ролята на църквата в нея. Аз трябваше да отбележа, че нашата Българска православна църква има своята многовековна история, но все още се възстановява от раните, които ѝ е нанесъл тоталитарният режим, и че у нас е силен култът към светите братя Кирил и Методий, защото те са ни дали азбуката, на която днес пишем. А само това ли?...

С този текст авторът е носител на втора награда от Студентския конкурс за есе „ИМА ЛИ МЯСТО ЗА БОГ В НОВА ЕВРОПА“

нова книга на издателство ОМОФОР

Архимандрит Георгиос Хризостому

18 дни в Конго

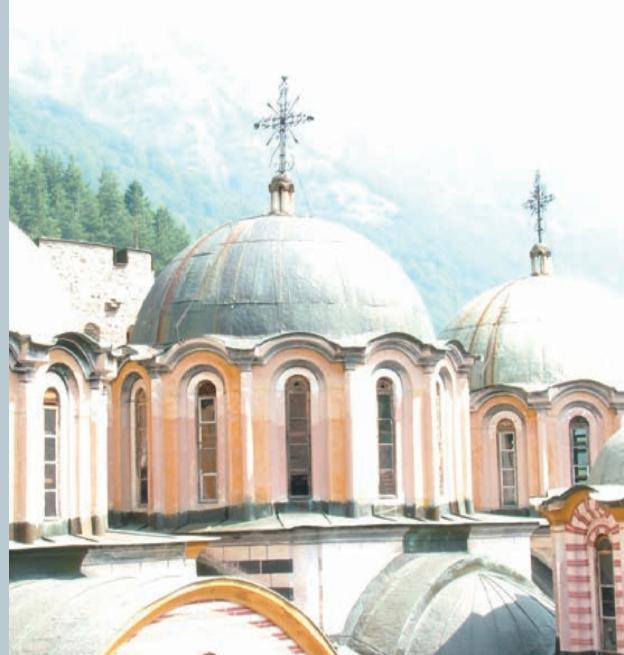

РЕЛИГИИТЕ

В БЪЛГАРИЯ

Жасмина Донкова е завършила богословие в Софийския университет. Защитава докторска дисертация в областта на каноничното право в Богословския факултет на СУ и докторат по философия на религията към Института за изследване на обществата и знанието към БАН. Понастоящем е старши експерт в Дирекция „Вероизповедания“ на Министерския съвет.

за рубриката

Въпреки свободното упражняване на правото на Вероизповедание, религиозната култура на българския народ все още не е висока, което заедно с липсата на актуална и обективна информация за регистрираните Вероизповедания и нерегистрираните религиозни общности в страната ни, създава реални условия в общественото съзнание да продължават да се насаждат страхове и предразсъдъци. От друга страна, множество духовни практики за самоусъвършенстване и „хюман дизайн“, предлагани от различни духовни центрове, се приемат безрезервно за безобидни и полезни.

Рубриката на списание „Свет“ „Религиите в България“ запознава чита-

теля с профила и дейността на регистрираните Вероизповедания и нерегистрираните религиозни общности в страната и предоставя актуална информация за различните духовни практики. Надяваме се така да допринесем за общата религиозна култура на читателя, както и за очертаване на цялостния облик на религиозните общности, вярвания и духовни практики в страната ни. Предлаганата информация ще даде възможност на читателя да си изясни до каква степен тези религиозни вярвания формират модела на поведението и мирогледа на хората, които ги изповядват. И как това поведение се вписва в съвременното българско общество.

Жасмина Донкова

ЯВЛЕНИЕТО
„UNCHURCHED
CHRISTIANITY”

В ХРИСТИЯНСКИТЕ
ОБЩНОСТИ
В БЪЛГАРИЯ

Bсвоето историческо развитие християнството е съпътствано от множество богословски спорове и разцепления, вследствие на които се обособяват няколко конфесионални течения – ориенталските ортодоксални църкви, православие, римокатолицизъм, протестантизъм, англиканство и маргинално християнство.¹

Това е едно от доказателствата за изключителна динамичност в развитието на християнството през вековете, за разлика от статичността на религиите в античния свят. Плог на тази динамичност е появата на едно съвременно постмодернистично явление в християнството, което в различна степен може да се види в целия конгломерат от христиански конфесии.

В англоезичната литература по сравнително религиознание това яв-

ление е известно като „unchurched christianity“ или „unchurched christians“.

КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА „UNCHURCHED CHRISTIANITY“?

То възниква втората половина на минатия век в проместантските общности в САЩ и бързо се разпространява в световен мащаб. „Unchurched Christians“ или нецърковните християни са хора, които определят себе си като вярващи, които повече от година не са посещавали богослужебни събрания и не са обвързани с религиозна общност или с религиозна институция.

В последните 20 години това явление прогресивно увелячава размерите си както в световната проместантска общност, така и в Римокатолическата и Източно-православната църква.² Една част от изследователите на това съвременно явление в християнския смятат, че терминът „unchurched Christian“ е оксимиорон, защото е невъзможно да си християнин извън църковната общност. Сотирологичната перспектива в христи-

¹ Терминът „маргинално християнство“ се използва широко в западната литература по сравнително религиознание и най-вече от сериозни изследователски центрове в САЩ. В групата на маргиналното християнство се включват религиозни общности, с еклектична доктринална система, основата на която е християнството. За такива се определят Свидетелите на Йехова и Църквата на Иисус Христос на светиите от последните дни, които не признават божествената природа на Иисус Христос или Светата Троица.

² Едни от добритите изследователи на това явление в САЩ са Джордж Барна (George Barna, президент и един от основателите на Barna Research Group) и Джеймс Хале (James Hale), които има няколко изследвания по въпроса.

янството е възможна единствено и само в Църквата, която е **богочовешки организъм**, начело на който стои Иисус Христос, въплътилият се Син Божи. Въпреки това терминът Вече е добил социална легитимация в голяма част от световното християнство.

Като основание за този нов вид религиозност последователите ѝ посочват думите на Господ Иисус Христос в Евангелието от св. ев. Матей, където се казва „... кога се молиш, не бъди като лицемерците, които обичат да се спират по синагоги и по кръстопътища да се молят, за да се покажат пред човеците. Истина Ви казвам, че Вече получават своята награда. А ти, кога се молиш, влез в скришната си стая и, като си заключиш вратата, помоли се на твоя Отец, Който е на тайно; и твоят Отец, Който вижда в скришно, ще ти въздаде наяве. А кога се молите, не говорете излишно като езичници; защото те мислят, че в многословието си ще бъдат чути; прочее, не бивайте тия подобни; защото вашият Отец знае, от какво имате нужда, още преди да поискате от Него“ (Мат. 6:5-8). Очевидно е, че тук става въпрос за личната молитба, а не за общественото богослужение.

Различни са конфесионалните критерии за дефинирането на явлението „нецърковно християнство“, но като

че ли в последните няколко години голяма част от изследователите в тази област се обединяват около следната характеристика – нецърковният христианин е човек, самоопределящ се като вярващ, запознат с фундаменталните истини на Вярата и богослужебната практика, редовно четящ Св. Писание, който в миналото редовно е посещавал религиозните служби и е вземал дейно участие в еворийския живот. Поради определени причини обаче той спира да посещава богослужение и да участва в живота на религиозната общност, не се идентифицира с нея, но продължава да изповядва своята Вяра и да я практикува индивидуално.

Голяма част от тези хора напускат религиозните си общности заради разочарование, конфликти, неудовлетвореност от дейността на религиозната институция и духовните лидери или поради други лични причини, свързани с общността. Въпреки това те продължават да изповядват своята Вяра, като се опитват да търсят нови начини за отношения с Бога и нов тип взаимоотношения с останалите вярващи, отхвърляйки надзора на църковните власти.³ Така се поставя началото на една постцър-

³ CpB. Hale, J. *The unchurched: who they are and why they stay away*. Harper & Row, San Francisco, 1980, p.7.

ковна форма на християнството, която се практикува без принадлежност към религиозна общност.

Според нецърковните християни институционалните църкви, които са доминирани от духовници-администратори, правила и забрани, са неефективни работилници за спасение на съвременния християнин. За един такъв християнин спонтанните социални контакти и личните приятелства са много по-ефективни и изцяло възпроизвеждат новозаветния модел за църква. Единствено този модел може да позволи на християнството да се адаптира към съвременните предизвикателства и най-вече – културните промените при глобализацията. За тях институционалната структу-

ра поражда властови ресурс, който е в основата на съвременните еклесиологични проблеми. Затова те призовават за пълна ревизия на християнската еклесиология и очертаването на нова еклесиологична перспектива на обществото от вярващи християни, която да е съобразена изцяло с новозаветната концепция за църква.

Макар и зародило се в САЩ, явление „нецърковни християни“ се различава коренно от „revival“-движенията.⁴ В действителност това явление

⁴ Revivalism е термин, който се използва да се обозначи „религиозно пробуждане“ или „религиозно възраждане“. „Revival“-трагицията се свързва с началото на обновителните движения на класическата протестантска теология, които възникват през XVIII в. на територията на Англия, Германия и англоезичните територии на Северна Америка. В резултат

може да се приеме като начало на настъпваща еклесиологична революция, която е отвъд реформата и обновлението, защото нейна цел е центъра на теологията и култа на християнството. Затова и повечето изследователи говорят за „нецърковното християнство“ като за постцърковна форма на религиозност.

През няколко години⁵ изследователски екип от Barna Research Group⁶ провежда проучване за това какви са размерите на това явление в САЩ. На случаен принцип са анкетирани 4020 души (над 18 г.), от които 1144 се оказва, че споделят философията на „нецърковното християнство“ и определят себе си като Вярващи, а не номинални християни.⁷ Те се раз-

---

на това се стига до серия Възраждащи Вълни по-известни в богословската литература като „Великите пробуждания“ на XVIII и XIX в. Така се поставя началото на едно теологично направление в западното християнство, което се отклоява с „практически ориентирана“ богословска традиция, по-известна днес под наименованието „евангелизъм“.

⁵ В периода август 2009 г. - февруари 2010 г.

⁶ Barna Research Group е позиционирана във Вентура, щата Калифорния (САЩ) и от 1984 г. се занимава с провеждане на изследвания и анализиране на Въпроси, касаещи културни тенденции, морални ценности, религиозни Вярвания, духовното лидерство. За повече информация може да се види сайта на организация, който се намира на: www.barna.org

⁷ По-подробно виж представителна извадка от проучването на електронния сайт на Barna Research Group под заглавие „Millions of Unchurched Adults Are Christians Hurt by Churches But Can Be Healed of the Pain“. <http://www.barna.org/barna-update/article/12-faithspirituality/362-millions-of-unchurched-adults-are-christians-hurt-by-churches-but-can-be-healed-of-the-pain> [online, 2012].

граничават категорично от институционалните звена на Римокатолическата църква или различните протестантски деноминации.⁸ Това обаче за тях не е пречка да продължат да изповядват своята Вяра и да приемат „Иисус Христос като свой Спасител“. Сред тези хора Водещо място заемат жените и по-консервативните мъже християни, което е изненада за изследователите, защото досега се смяташе, че тези две групи са гръбнака на институционалната форма на религиозност. Съгласно получените резултати за президента на Barna Research Group – Джордж Барна (George Barna) САЩ със своите 195 000 000 нецърковни християни се превръща в „новото мисионерско поле за евангелизация“.⁹ Поради тази причина голяма част от протестантските деноминации в САЩ и Канада постоянно организират инициативи за Връщането на тези хора в своите църковни структури.

Различни са причините, които карат нецърковните християни да напуснат църковните институции и организации. Според резултатите от горецитраното изследване голяма част от

<http://www.barna.org/barna-update/article/12-faithspirituality/362-millions-of-unchurched-adults-are-christians-hurt-by-churches-but-can-be-healed-of-the-pain> [online, 2012].

⁸ Ibid .

⁹ Ibid .

тях си тръгват от църквите заради неприятни преживявания, поради конфликт с духовните лидери или други вярващи от общността, разочарование от поведението на духовните лидери и неоправдани очаквания за духовно израстване.

Европа не прави изключение от разрастващата се тенденция на нецърковното християнство. Изследователски екипи от Германия и Холандия споделят тревогата си от факта, че все по-вече хора не посещават църковни служби и все по-малко декларирам обвързаност с определена религиозна институция.¹⁰ Според някои от тях в известна степен причина за това яв-

ление е нежеланието на тези хора да плащат съществуващия в определени европейски страни църковен данък.

На Стария континент този тип религиозност е известна под наименованието „Вяра без принадлежност“ (*believing without belonging*). Така например 27% от европейците, определящи себе си като вярващи, рядко или въобще не посещават църковни събрания и не декларирам обвързаност с религиозна общност или институция.¹¹ Въпреки това обаче разпространението на това явление в Европа не е така масово като в САЩ и Канада. Доказателство за това е фактът, че има европейски държави, в които мнозин-

¹⁰ Cf. Values at the Turn of the Millennium. Arts, W., Halman, L. (eds.), Leiden, 2004, p. 310-314.

¹¹ Ibid., p.313.

ството от населението се определят като Вярващи, посещаващи редовно църковните служби. Такива са поляците, 94% от които декларират религиозна принадлежност към определена религиозна институция, за разлика от Естония и Беларус например, където този процент е по-малко от 25.¹²

НАМИРАЛИ ЯВЛЕНИЕТО „ВЯРА БЕЗ ПРИНАДЛЕЖНОСТ“ ПОЧВА В БЪЛГАРИЯ?

В цитираното по-горе проучване на У. Арц и Л. Халман липсват данни за ситуацията в България, но тя не е изключение от световната тенденция. За съжаление у нас този проблем все още не е припознат като такъв от религиозните институции и не се забелязва тревога сред духовните лидери. По тази причина въпросът за Вярата без принадлежност не намира място в църковните дебати и не провокира изследователски интерес на социолози, теолози и религиоведи. Затова към момента не съществува статистика, която да покаже броя на хората, увлечени от идеите на нецърковното християнство и тенденция-

та в неговото развитие за последните няколко години. Може би една от причините за това е, че у нас все още идеите на този нов вид сомириологична перспектива не намира място в общественото пространство както е на Запад.

Явлението „Вяра без принадлежност“ не трябва да се бърка с така наречената обредно-битовна религиозност, която се шири у нас. Може би за повечето хора тези два типа религиозност се приоприяват, но в действителност те са коренно различни. Така например при пословичната българска традиционно-битовна религиозност Вярата не се приема като вътрешна убеденост и сълбодко духовно преживяване, а по-скоро като спазване на църковната традиция и религиозно-битовата обредност. Това е основната причина в нея да битуват множество езически елементи и практики, които нямам нищо общо с християнската Вяра. За антрополози, културолози, краеведи, социолози и др. е много трудно да очертаят граница между езичество и християнството и затова много често те говорят за „православно езичество“ и „битово християнство“. Характерното за този тип религиозност е непознаване на

¹² Ibid., p.312.

християнската доктрина и деклариране на обвързаност с религиозна институция. Това е следствие от факта, че за да оцелее през Вековете на османското иго и да съхрани своята идентичност, едно от малко съдейства, с които българинът е разполагал, е била принадлежността му към православната църковна общност. Затова този тип религиозност се явява антитип на неизвестното християнство, където религиозността на християните се характеризира с дълбоко познаване на основните верови истини (доктрина) и на богослужебната практика, но съществува категоричен отказ за обвързаност с религиозна институция.

Най-силно засегната от този нов тип религиозност у нас е протестантската общност, след нея се нарежда Православната църква, а най-слабо засегната е Католическата църква. Причина за това е може би фактът, че в последните 20 години в медийното пространство постоянно се тиражират материали, свързани с вътрешните проблеми в БПЦ от една страна, а от друга българската католическа общност остана в страни от надигащото се недоволство в много страни от Европа и Америка заради случаите със сексуално посегателство над малолетни.

ЯВЛЕНИЕТО „UNCHURCHED“ В ПРОТЕСТАНТСКАТА ОБЩНОСТ В БЪЛГАРИЯ

Съвсем беше представа за това явление в българската протестантска общност може да се добие чрез проведено в интернет изследване за съвременното състояние на протестантските деноминации, от екипа на проекта „Morphono Research“, публикуван в едноименния сайт. Според аналитичните доклади от това проучване 14,67 % от анкетираните изтъкват като причина за непосещаване на църквата си липсата на реален живот и добри взаимоотношения сред вярващите.¹³ Други 8% посочват умората от еднообразно богослужение и липса на духовно израстдане сред вярващите. Всички те, въпреки че не посещават църква, продължават да изповядват своята вяра индивидуално или групово, без съществуването на религиозна институция, търсят нова алтернатива.¹⁴

Не е малък и процентът на хората (17,67%), които споделят, че продължават да посещават църква, въпреки разочароването си от духовния живот в нея. Наред с това за един нема-

¹³ По-подробно по този въпрос виж Анализы и тенденции на резултатите от анкета №2 – „Църквата, в която съм“ на проекта „Morphono Research“. www.morphono.com/research/results/church/results.pdf [on-line, 2012].

¹⁴ Так там

лък процент от Вярващите (31,67 %) изборът на църквата, която посещават, е заради семейна традиция или механичното рутинно посещение на религиозна служба.¹⁵ Според авторите на изследването това е тревожен факт, който показва, че почти 1/3 от Вярващите просто ходят на църква, защото или не намират по-добра алтернатива, или така са свикнали. Основавайки се на аналитичния доклад на изследователския екип се стига до извода, че голяма част от тези хора могат да се окажат потенциални „unchurched“ християни.

За разлика от православните и римокатолиците, които нямат алтернатива при напускане на религиозната общност, българските протестанти имат. Те могат свободно да напуснат общността, от която не са доволни, и да се присъединят към друга от същия деноминационен профил или да създават нова. Това не е проблем за еклезиологията на евангелската традиция, към която принадлежат големата част протестантските деноминации в страната. Освен това съществуващият либерален регистационния режим за религиозни институции у нас улеснява и засилва процеса на фрагментация на българската протестантска общност.

Авторският екип на изследването намира за смущаващ факт, че 32 % от анкетираните Вярващи заявяват, че имат взаимоотношения само в рамките на църковните служби, Веднъж или два пъти седмично, а за други 13,67 % ангажиментите и приоритетите им са причина да не се срещат с никого, освен Веднъж седмично. Тази тенденция показва, че Вярващите в една значителна част (почти Всеки Втори анкетиран) са откъснати от християнската еклезиологична парадигма за „църква“.

По отношение на мнението на анкетираните духовни лидери за състоянието на църквите им 20 % отговарят, че в църковните събирания липсва реален живот и взаимоотношения сред Вярващите. Други 25 % от пасторите признават, че осъзнават и признават факта, че съществува рутина и традиция в посещенията на църквата, в която служат. Този значително висок общ ръст от 45 %, според изследователския екип, показва, че Всъщност църквата е изгубила своята ефективност, институционалност и съществува само благодарение на традицията и рутинността. Тази институционалност на църквата донякъде се поддържда и от факта, че 10 % от анкетираниите духовни ръководители казват, че имат църковен офис и приемно вре-

¹⁵ Пак там.

ме, което, според изследователския екип, е лош индикатор за духовното обгрижване на Вярващите.

ЯВЛЕНИЕТО „UNCHURCHED“ СРЕД ПРАВОСЛАВНИТЕ ХРИСТИЯНИ В БЪЛГАРИЯ

За разлика от протестантската общност, където в някои от деноминациите това явление вече е констатирано като тревожен факт, за Православната църква то не съществува. Повечето православни теолози не обръщат сериозно внимание на това явление и го отдават на традиционно-битовата религиозност на бъл-

гарския народ. Факт е, има немалък процент православни християни, които не посещават редовно богослужение и не поддържат принципно отказ да се идентифицират с определена енория или да се обвържат с религиозната институция – Българска православна църква.

На всички е известен фактът, че значителна част от хората, живеещи днес в България и определящи себе си като православни християни, приемат Православието единствено като религия на поклонението, независимо от това, че то е една неразделна цялост от доктрина (учение), култ, етика, право, мистика и аскетика. Това са хората, които спорадично посеща-

Ват църква само на големи празници или „за да запалят свещичка“ заради лично емоционално преживяване – радостно или тъжно.

За разлика от тях обаче, нецърковните християни са Въцърковени хора, които са запознати с основите на православната Вяра и традиция. За тях отсъствието им от църковния живот не означава липса на ангажимент към християнската Вяра. Всеки от тях смята себе си за вярващ християнин, отданен изцяло в служение на Бога.

Въпреки че православните теолози подлагат на съмнение съществуването на подобно явление (поради евхаристийната природа на Православието), то е факт. Макар и не с размерите, които се наблюдават в протестантската общност, броят на хората в България, които поставят под съмнение обществената легитимност на институционалната Българска православна църква все повече нараства. Това е един от факторите, които предразполага развитието на новия тип духовност.

Причините за появлата на това постмодернистично явление в православната църква са много и най-разнообразни, затова е трудно да бъдат изброени. По-лесно е да се посочат факторите, които предразполагат

появата и съпътстващото развитие на този феномен, а именно:

- Разширяване на понятието църковна общност и подмяната ѝ с клерикална институционалност.
- Съществуващата дълбока пропаст между проповедта и нейното практическо измерение. Камо най-елементарен пример може да се посочи проповедта за изясняване на догмата за Светата Троица, които е основополагащ за християнската Вяра. В повечето случаи тази проповед е абстрактна и трудно усвоима за обикновения мирянин. Но разбирането на взаимодействието, което противично в Триединството, е ключ към разбирането на всичко в християнския живот, включително и Църквата. Училието за Триединството има голямо значение за християнския практис и радиални последствия за християнския живот. Проповедта за него трябва да разкрие Божието естество и как то действа в християнската общност, защото именно в Триединството откриваме взаимна любов, приятелство, взаимозависимост, взаимно почитане, взаимно зачитане, съжителство и общност.
- Съществуването на езически практики и ритуали в църквата.

Тези практики покопават авторитета на евангелското учение и доверието на Вярващия към духовника и църковната общност като цяло.

- Засилване на тенденцията за външна показност на религиозността в Църквата.
- Стrogата регламентация за приемането на свете Причастие само на определени празници.
- Събития в църквата, свързани с неморални прояви от страна на духовни лица и миряни, станали достояние в публичното пространство. Тук може да се посочи и материалното измерение на „Вярата в Бога“ за голяма част от духовните лица.
- Излъчването на неделните богослужения по телевизионни канали или в интернет пространството. Макар голяма част от съвременните духовници да приемат, че това е вид катехизация, практически се оказва, че това е нож с две остриета. Първо, за невярващите, към които е отправен този вид катехизация, ефектът е нулев, защото те не разбират богослужението, на което стават свидетели, и второ, за вярва-

щите, които познават неделното богослужение това е вид възможност да си останат въкъщи и да се „черкуват“ виртуално.

В заключение на всичко казано до тук ще спомена, че наблизайки все повече в епохата на технократия и глобализация се забелязват знаците на една постмодерна религиозност, която се характеризира с нови и разнообразни еклесиологии, които за в бъдеще може да ще диктуват и налагат нови правила в съмириологичната перспектива пред християнина. Проблемът с нецърковните християни в България повдига и още един важен въпрос за Православната църква - този за демографския сриб, последицата от които е засяряването на населението. Само тези два фактора са достатъчни, за да се очертае смущаваща перспектива за църквата в следващите 20 години. По тази причина, ако подобни явления като „нецърковното християнство“ се неглижират от православното духовенство, след време плодовете ще са горчици. Ако тези процеси се задълбочат във времето, Църквата като институция няма да изчезне, но със сигурност предизвикателствата пред нея ще са огромни. ■

КАМПАНИЯ СВЕТИНИ

ЗА СЪХРАНЯВАНЕ НА ЦЕННИТЕ СТЕНОПИСИ НА СЕСЛАВСКИЯ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ“

Фондация „Покров Богородичен“, с подкрепата на Софийската света митрополия и на Столичната община, инициира кампанията СВЕТИНИ, посветена на запазването на фреските на Сеславския манастир „Св. Николай Мирликийски“.

Сеславската света обител принадлежи към манастирите от т. нар. Софийско Светогорие. В запазения манастирски храм все още могат да се видят прекрасни стенописи, датиращи от началото на XVII век, за които се предполага, че са дело на прочутия иконописец и храмостроител свети Пимен Зографски и на негови ученици.

Днес обаче в манастирската църква цари разруха и дух на изоставеност. Целта на кампанията е да събере средства за консервация и реставрация на средновековните фрески и така тази светиня да се съ храни за поколенията.

Дарения за кампанията СВЕТИНИ за запазване на фреските на Сеславския манастир се набират по сметка:

Общинска банка IBAN: BG53 SOMB 9130 1027 9408 01,

и чрез дарителски СМС на номер 17 777

**с текст на латиница DMS SVETINI (за абонати на Globul,
Vivacom и Mtel) 1.20 лв. с ДДС.**

**Да помогнем ценните стенописи на Сеславския манастир
да възвърнат предишната си слава и красота!**

Дон Антонио Де Мария

Възлюбени,
ще ти пиша за любовта

Дон Антонио Де Мария е роден в Катания, Сицилия през 1959 г. Завършил е Папския университет Грегориана и Института по патристика *Augustinianum* към Папския университет Ламераненсе, където защитава докторска степен. От 1987 г. е свещеник към архидиоцеза на Катания, а от 1989 г. преподава в Института за религиозни науки „Св. Лука“. Има многобройни публикации в списание Lams. През 2000 г. създава асоциацията „Св. Св. Кирил и Методий – папа Йоан Павел II“ със задачата да изпълнява благотворителни и социални инициативи и да допринесе за общение между християните. Съ-учредител е на фондацията „Диалог и милосърдие“ в България. Понастоящем е директор на Института за религиозни науки „Св. Лука“ в Катания.

В Книгата „Възлюбени, ще ти пиша за любовта“ (*lettere d'amore*) един тийнейджър (наричан в книгата „Възлюбени свети Августин“ (духовния извор на автора по темата за любовта) задава въпроси за любовта на своя енорийски свещеник. Не става въпрос нито за тинейджърските години на някоя световно известна личност, нито за духовните наставления на светогорски отец. Темата е създаването на една общност от двама, за която Господ казва: „Когато са събрани двама или трима в Мое име, там съм и аз посред тях“. Една история от днес и сега, от нашето настояще, история на градеж на отношения на обич между един млад човек на кръстопът и неговия енорийски свещеник, който с отговорност приема споделените от младия човек най- intimни страхове и съмнения, както и най-висши търсения и стремежи. Писмата-отговори на дон Антонио са не просто рационализации, рефлексии на тема „Любов“, но откриват онези вътрешни движения в душата на духовника, които отношенията на баптизма – синовна обич пораждат. Отношения на отговорност и безусловна обич, създаващи пространство, в

което обичта дава така необходимото усещане за безопасност и приемане, точката от която младият човек тръгва с доверие да изследва света. Това е и пространството, в което чувствителната душа на духовника единствено и само в безкрайната си, но и ограничена човешка обич преодолява изкушението на духовната власт да управлява нечий живот, да контролира, да смята, че опитът и познанието дават право да задаваш посока на неопитния, изкушението да го предпазваш и да смяташ, че знаеш кое е по-добро за другия. Отношения, чиято иерархия е динамична и динамиката ѝ е породена от разместяването на пластовете и в душата на духовника, отворена за преживяванията на младия човек.

Мария Иванова

3 март 1998

*Възлюбени свети
Августине,*

Не съм приключил да ти разказвам за тази дълбока тайна, която е любовта и всеку ден откривам нови неща да ти споделя, макар че понякога съм изкушен да замълча от страх да не ти отнема вкусането на откриването. Но също така от опит знам, че когато има светлина нещата се откриват по-лесно и удоволствието е по-пълно.

Авторът, който си прочел, Е. Фром, пише между другото и за любовта между мъжа и жената: „Имам нужда от теб, за да бъда мен самия: ти ми позволяваш да бъда“. С други думи да обичаш една жена е като сливането с някого, чието съществуване е необходимо, за да живееш. Любовта е една огромна благодарност за съществуването на другия, който ни дава радостта от живота и съществуването ни.

Така любовта е винаги едно предпочтение, също и любовта към Бога, нещо повече тя е едно още по-благодарно предпочтение, защото ти си избран от Бога, като единствен. За да съществуваш, те е изbral, а не га те

примеждава. Също любовта подобно на приятелството, е един избор, който се храни от благодарност, защото другият е обичан, не за това, което може да даде, но заради самия него.

Свети Франциск Салски пише: „Любовта е точката, в която Волята се съединява с радостта и доброто у другия.“

Не е мотивирано от нещо в другия, но от самия друг в неговата цялост; така че искаш да го презърнеш във всеки момент от неговото съществуване, отвъд времето, което отнема от привлекателността на малостта. Нещо повече, колкото повече расте общението между двама души, толкова повече расте и любовта, докато в същото време тялото се спуска към смъртта. Но любовта носи със себе си стремежа към вечност.

Началата на тази любов са в любовта към самия себе си, защото не може да обичаме другия истиински, ако не обичаме себе си. И не може да се обича, ако животът не се презърне като обещание за щастие, дадено, предложено и гарантирано не от твоите ограничения усилия или от твоите желания, но от преживяването на верността на Бога, който е камъкът, на който се основава всичко.

„Няма любов, по-голяма от тази, да дадеш живота си за близките“ – казва Иисус Христос, предлагајки тази

Любов в своята смърт и Възкресение. Няма друга по-добра съдба, щастлива и желана, за теб, за моите приятели, освен тази Любов, която е в основата на всяка друга любов.

„Възлюбени, да любим един другого, защото любовта е от Бога; и всеки, който люби, роден е от Бога и познава Бога. Който не люби, не е познал Бога; защото Бог е любов.“ (1 Иоан 4:7-8). Това пише св. евангелист Йоан на своите братя, помвърждавайки че любовта на човека има своя произход, начало в тази на Бога, като източник, извор. Още при сътворяването ни, в нас е вложен този стремеж – да прегърнеш всичко, да помвърдиш всичко в самия себе си. В нашето сърце е, като стремеж за завършеност, за щастие, като обещание, което се очаква да действа при завършката, реализацията.

Тази любов не е абстрактна, не е просто чувство, не се отнася само до духа, но обхваща цялостността на другия, също и тялото. И тялото е прегърнато и обичано за своето предназначение, а не за да бъде притежавано. Мнозина вярват, че е достатъчно да почувствуаш нещо към другия, за да можеш да се съединиш с неговото тяло, оправдавайки така желанието да го използваш. Но тук също така тялото участва в това отдаване и получаване от другия, но като благодат. Това е желанието да не бъдем само едно аз

и ти, но едно ние, което да не търси в собственото си удовлетворяване или в крехкостта на другия своята завършеност, но да даде на живота истински смисъл.

Мнозина наричат Любов често срещания егоизъм: вдама егоисти, които стават съучастници, единия на другия, подхранвайки се взаимно.

С времето ще се научиш да стоиш пред другия, съзирайки неговата тайна, неговите нужди, неговите потребности, без претенции, готов да приемеш и помвърдиш това, което в този момент е истинското добро за него: това е тайната на целомъдрято преди брака и след брака. Понякога може да означава да кажеш „не“ на слабостта на другия.

Сексуалността е добро, но без любовта, която се опитах да ти опиша, е едно постоянно използване, което пренебрегва предназначението на сексуалността да дава живот.

Колко необятно е, чедо, тайнството между мъжа и жената, че Христос да го сравни с тайнството на своята връзка с Църквата!

За сега приключвам, но не съм завършил още.

Дон Антонио

Превод от италиански **Мария Иванова**

ДО ХАРВАРД И ОБРАТНО, *или за преподаването как да бъдеш свободен*

Сандра Керелезова

Наскоро един политолог в свой коментар по повод новопоявилата се държавна стратегия за Висшето образование каза, че образованието у нас произвежда умашени и зависими, а не уверени в себе си и независими хора. Дали тези думи са верни или неверни, дали за някого ще прозвучат твърде нихилистично, за това може да се спори, но по-важното е казаното от автора по-нататък в неговата статия*: „... умението да си свободен също се преподава...“. Защастие, в сферата на българското висше образование има личности и цели академични общности, които на практика опровергават пессимистичните изводи. Защото тези личности и екипи напълно съзнават своята отговорност – и то не пред никакви „държавни стратегии“, а пред личната съвест.

Един от тези преподаватели, които ни дават повод за академично самочувствие, е Стефка Кънчева. Тя е доктор по богословие и главен асистент по старозаветна библеистика в Православния богословски факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Автор е на монографията „За кого говори пророкът? (екзегеза на Ис. 52:13–53:12)“ и на редица публикации. Д-р Кънчева е стипендиант на Българо-американска комисия за образователен обмен „Фулбрайт“.

Да възখновяваш някого в усвояването на това „умение да бъде свободен“ е основополагащо в мисията на преподавателите в хуманитарна специалност като богословието. Защото именно те трябва да предлагат важността и да запечатат в сърцето на младите поколения богослови посланието на евангелските думи: „Говорете и постъпвайте като човеци, които ще бъдете съдени по закона на свободата“ (Яков 2:12). И защото тези личности знайат, че още утре „малки нарастват с големи, учители нарастват с ученици“** заедно ще говорят на света за Христовата истина.

Как избрахте богословието за свой професионален път?

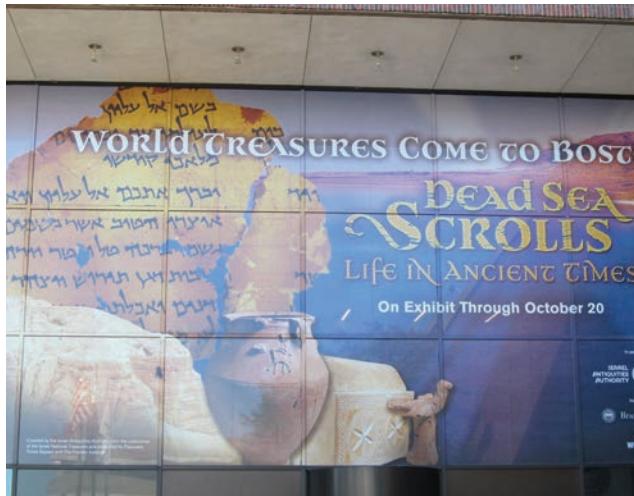
Изборът ми се насочи към богословието няколко години преди да кангурамствам в университета. В Хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ във Велико Търново по това време съществуваше паралелка с профил философия и богословие, та оттам тръгна и пътят ми. След това специалността богословие в Православния богословски факултет беше някак си естественото продължение.

Вие сте сред най-младото поколение богослови – академични преподаватели у нас. Защо според Вас, за разлика от други специалности, в богословските дисциплини жените преподаватели са малцинство?

Това е нормално, защото, както знаете, жените получават достъп до висше богословско образование у нас едва след демократичните промени. Но днес сред по-младите колеги има немалко жени, а и тази тенденция ще продължи – и в бакалавърските, и в магистърските, и в докторскиите програми се обучават жени. Интересно е, че именно в областта на старозаветната библеистика – една нелека част от богословските дисциплини, сме четири жени: колегите от Богословския факултет на СУ г-р Анна Маринова и г-р Екатерина Дамянова, колегата от Шумен – Яна Драгомирова, и аз – в Православния богословски факултет на ВТУ.

През декември 2013 г. се завърнахме от САЩ, след тримесечен престой като стипендиант на „Фулбрайт“. Какви са най-ярките Ви впечатления оттам?

Благодарение на Българо-американската комисия за образование обмен „Фулбрайт“, имах възможност да прекарам три месеца в Бостън –

Билборд на входа на Музея на науката в Бостън за изложбата на ръкописите от Мъртво море.

един от „най-академичните“ градове в света. Приемашата ме институция беше Гръцката православна семинария „Св. Кръст“, като ми се предостави възможност да работя и в една от най-добрите библиотеки в света – университетската библиотека на Харвард.

Никога няма да забравя деня, в който имах възможността да видя част от ръкописите от Мъртво море в гостуваща изложба в Музея на науката в Бостън, както и срещата ми с Михаел Бар-Зохар, автор на книгата „Извън хватката на Хитлер“, който беше гост в българския център „Мадара“! Имах възможност да работя с проф. Юджийн Пентиук – един от най-добрите старозаветни библеисти днес.

Храмът в Гръцката православна семинария „Св. Кръст“

Всъщност той и неговите изследвания бяха причината да кандидатствам за изследователска стипендия „Фулбрайт“. Проектът, с който кандидатствах, е свързан именно с литургичната екзегеза на Свещеното Писание, а проф. Пентук работи последните години върху темата за мястото на Стария Завет в богослужението на Православната църква и скоро ще излезе от печат негово изследване, посветено на Стария Завет в Православната традиция. Срещите с колегите, възможността за обмяна на идеи, на методика на преподаване на библейстичните дисциплини, бяха едно от най-ценните ми преживявания.

Ако трябва да изразя впечатлението си с една дума, тя ще е „цветно“. Хора от цял свят, носители на

своята култура и Вяра, които намират начин да живеят и работят заедно и така се създава един невероятен колорит. А това оказва влияние дори и в академичните среди. И може би като следствие от това „цветно“ общество произтича диалогът, а оттам се ражда и свободата.

Какво от тамошния опум по отношение на висшето образование е добре да приложим в България, и има ли нещо от нашата академична практика, което можем да изтъкнем като предимство?

Това, в което се убедих по време на престоя ми в Бостън, е, че нашето висше образование – методите ни на преподаване, работата със студентите, по нищо не отстъпват на образованието там. Дори смятам, че

Дворът на Харвард

това, което правим тук, е госта по-трудно. Нито ние, преподавателите, нито студентите ни имат достъп до толкова добри библиотеки, до електронни бази данни. Липсват ни и възможностите на колегите там за специализации, но въпреки това смятам, че не отстъпваме по нищо в преподавателската си работа.

Несъмнено обаче бихме могли да предоставим повече възможности за специализирани курсове на студентите, за дискусии на различни теми, за да имат възможност за повече срещи и разговори с преподавателите в академична среда, но извън рамката на аудиторията. Всъщност от четири години в Православния богословски факултет във Велико Търново се справяме с това предизвикателство?

нашата среща със студентите, извън формата „преподавател-студент“.

Често в общественото пространство се говори, че за току-що завършилите богословие няма практическа реализация; че за тях има два пътя – или да се ориентират към академична кариера, или... да се захванат с нещо съвсем далечно от богословието. Как в Православния богословски факултет във Велико Търново се справяте с това предизвикателство?

Не съм съгласна, че завършилите богословие нямат практическа реализация. Висшето образование само по себе си, особено днес, не гарантира работа на никого. Всичко зависи от человека и затова смея да кажа, че нашите студенти получават широко

С Михаел Бар-Зохар

образование и се реализират успешно в много сфери на обществото – медици, неправителствени организации, учители по СИП Религия, свещенослужители. Навсякъде по света, а и вече в България, все повече се върви към интердисциплинарни екипи и хуманистичните са все по-търсени, а нашите студенти получават едно добро хуманитарно образование.

Има библейски стихове и истории, които предизвикват недоумение или смущение в мнозина, не само в невярващи, но и във вярващи. Например историята за Авраам и неговата готовност да даде своя син в жертва. Обсъждате ли със студентите тези трудни за осмисляне от гледна точка на съвременния човек библейски пасажи?

Да, често се случва. Нашето мислене, на хората на 21-и век е съвсем различно от мисленето на старозаветния човек. Не само историята за Авраам и неговата готовност да жертвава сина си, но и историята на праведния Йов;

често си говорим и за отношението към бедните, вдовиците, пришълците (или според актуалното измерение – бежанците), особено с колегите от специалността „Теология и социално служение“... Въщност в часовете по библейска история и археология, по тълкуване на Стария Завет, студентите се сблъскват с един съвсем нова за тях свят, съвсем различен от света, в която живеем днес. Мисля, че две са нещата, които особено много ги впечатляват – запознавайки се с библейската история, със събития и личности от Свещеното Писание, постепенно осъзнават колко много нашата европейска култура е пропитана с теми и идеи от Библията; впечатлява ги липсата на идеализация – гори и царете са описани с техните грешки и слабости. И не на последно място, впечатлява ги връзката между двата Завета, тази връзка на обещание и изпълнение, която виждаме и съпреживяваме във всеки празник.

Вашата любима библейска книга или стихове?

Често се връщам към книга Псалтир, възхищавам се пред смелостта и непреклонността на пророците, но един от текстовете, към които се връщам много често и го споделям

Богословският факултет на Харвард (Harvard Divinity School)

със студентите е в Еклисиаст, трета глава: „Всичко си има Време, Време има за всяка работа под небето: Време да се родиш, и Време да умреш; Време да сагиш, и Време да скубеш насаденото; Време да убишаш, и Време да лекуваши; Време да събаряш, и Време да съграждаши; Време да плачеш, и Време да се смееши; Време да тъгуваш, и Време да играеш...”.

Някак по нашите човешки мерки иска ме всичко да подредим, да премислим, все сме забързани и сякаш отделяме повече време да отскубваме насаденото, да убишаме – с сумите си, да събаряме, да плачам, да тъгуваме и да се оплакваме... А не бива да забравяме съзищателната и творческа сила в нас, огъня, който носим и от който могат да се запалят много други малки огънчета.

Преподавате и библейска археология. Възможно ли е съвременните технологии, от които археолозите се възползват днес, и напредъкът в различни области на науката да бъгат в помощ на Вярата?

Библейската археология използва всички съвременни достижения на науката. В последните две столетия, бихме могли да кажем – страница по страница, чрез археологическите разкопки се помнърждава написаното в Свещеното Писание. Но Вярата не се доказва... Вярата е тайна на сърцето и там не могат да се търсят доказателства или „помощни средства“. Библейската археология помага да „влезем“ в живота на хората, живели хилядолетия преди нас, помага ни да разберем наглед неясни места от текста на Свещеното Писание, да се докоснем до бита и ежедневието на библейските хора.

Библиотеката на Гръцката православна семинария „Св. Кръст“

Имате значителен опит и като учител в неделно училище. Какво е мнението Ви за Въвеждане на задължително обучение по религия в училище? Някои отстояват позицията, че така църквата прехвърля свои задачи (които се осъществяват именно чрез неделното училище) към държавата...

Не мисля, че е така. Целта и ролята на неделното училище е една, а на обучението по религия – съвсем друга. В неделното училище децата се обучават в една еклесиологична обстановка, в контекста на литургията. А предметът религия в училище според мен би трябвало да възпитава личности, способни на диалог, лич-

ности, които познават другия. Искаме или не, все повече се озоваваме в един мултикултурен и мултирелигиозен свят. Децата би трябвало да се научат най-малкото да познават и да уважават вярата и мирогледа на другия, а оттам произтичат диалогът и приемането.

* Цитатът е от статията на Евгений Дайноб „Оксфорд или Институт имени Плеханова (защо няма да има дебат за висшето образование)“, В. „Дневник“, 7 февруари 2014 г.

** Вж. 1 Паралипоменон 25:8.

**Фондация „Покров Богородичен”
Издателство „Омофор”**

София 1330, ул. „Младежка искра” 3

тел.: (02) 987 16 55

e-mail: omophor@gmail.com

www.pravoslavie.bg

www.omophor.com

Книжарница

<http://shop.pravoslavie.bg>

e-mail: bookstore@pravoslavie.bg

* * *

Електронни издания

<http://ebooks.pravoslavie.bg>

e-mail: ebooks@pravoslavie.bg

p r a v o s l a v i e . b g

